

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПРОДУКТИВНОСТІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

Харчова промисловість України: аспекти воєнного часу

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ПРОДУКТИВНОСТІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

**Харчова промисловість
України:
аспекти воєнного часу**

Київ-2024

УДК 664(477)''364''
X22

Автори: В. М. Івченко, О. С. Зірнзак, А. Л. Солошенок,
О. М. Полонська

Друкується за рішенням вченої ради Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу (протокол № 1 від 6 січня 2025 р.)

X22 Харчова промисловість України: аспекти воєнного часу/ В. М. Івченко, О. С. Зірнзак, А.Л. Солошенок, О. М. Полонська. Київ : НДІ «Украгпромп-продуктивність», 2024. 55 с.

У науково-аналітичному виданні викладено загальну характеристику харчової промисловості, основні тенденції діяльності підприємств харчової промисловості в умовах воєнного часу, рівень розвитку основних галузей під час війни, результати зовнішньоекономічної діяльності у сфері торгівлі харчовими продуктами та напоями.

Наведені матеріали за потреби можуть бути використані фахівцями будь-якої сфери діяльності для аналізу основних тенденцій у виробництві харчових продуктів та напоїв.

Без права перевидання. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в інформаційному продукті, для освітніх або некомерційних цілей вирішується без отримання попередньої письмової згоди власників авторського права за умови посилання на його повну бібліографічну назву згідно з ДСТУ 7.1:2006. Відтворення або використання матеріалу, що міститься в цьому інформаційному продукті, для перепродажу, інших комерційних цілей або угод (договорів) на розробку науково-дослідних робіт забороняється без отримання попередньої згоди власників авторського права. Ці умови відносяться і до видань попередніх років. Заявку на отримання такого дозволу слід направляти науково-організаційному відділу НДІ «Украгпромппродуктивність» за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 2, або електронною поштою: uapp_god@ukr.net

УДК 664(477)''364''

© Івченко В. М., Зірнзак О. С.,
Солошенок А. Л., Полонська О. М.,
2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Загальна характеристика харчової промисловості.....	5
2. Релокація бізнесу під час війни.....	7
3. Основні тенденції діяльності підприємств харчової промисловості в умовах воєнного часу	9
4. Зовнішньоекономічна діяльність у воєнний період.....	15
5. Сучасний стан окремих галузей харчової промисловості.....	20
5.1. Борошномельно-круп'яна галузь.....	20
5.2. Хлібопекарська галузь.....	29
5.3. Молочна галузь.....	32
5.4. Олійно-жирова галузь.....	37
5.5. Цукрова галузь.....	40
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Харчова промисловість є невід'ємною складовою господарського комплексу будь-якої країни, будь-якого регіону. Вона має тісні зв'язки з іншими галузями, що дає їй можливість за певних умов відігравати структуроформуючу роль та бути важливим чинником економічного зростання. Крім того, харчова промисловість – це галузь, що постійно перебуває у стані стрімких внутрішніх змін – щороку в світі відкривають десятки тисяч нових харчових підприємств і створюють сотні тисяч нових видів харчових продуктів [1].

Продовольча незалежність та економічна безпека країни значною мірою визначаються ефективністю і сталістю розвитку харчової та переробної промисловості. Країна, яка ігнорує розвиток власного виробництва харчових продуктів і виробляє недостатньо продовольства, потрапляє в кон'юнктурну залежність від інших держав. Виробничий і економічний потенціал сільського господарства та харчової промисловості України слугує стратегічним підґрунтям для формування економіки інноваційного типу та забезпечення конкурентоспроможності всієї продовольчої системи в сучасному глобалізованому середовищі [2].

В Україні забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку харчової промисловості є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку в продовольчих товарах, а й за наявності відповідних можливостей – формування потужного експортного потенціалу. Водночас радикальні трансформації, що відбуваються в економіці України, зумовлюють необхідність максимального використання всіх резервів підвищення ефективності розвитку харчової промисловості.

Харчову промисловість слід розглядати як найважливішу складову економічної агропродовольчої системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стає забезпечення продовольчими ресурсами, а також послідовну реалізацію національних інтересів у сфері продовольчого забезпечення. Саме тому в умовах жорсткої конкуренції підприємствам необхідно вишукувати внутрішні резерви і можливості повнішого використання потужностей, здійснювати пошук інвестицій, впроваджувати інновації, розробляти тактику раціонального використання всіх видів ресурсів [3].

Харчова промисловість – це стратегічно важлива і соціально спрямована галузь національної економіки, від якої залежить добробут України, економічне та соціальне зростання її народу, відтворення і прискорений розвиток якої є найважливішими передумовами подолання кризових явищ та досягнення сталого економічного зростання. Указом президента України № 722\2019 від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» однією з головних Цілей визначено подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства. Усе це зумовлює необхідність постійного наукового моніторингу та економічного аналізу розвитку харчової промисловості, що й визначає актуальність проведених досліджень.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

В умовах існування глобальної продовольчої проблеми, перед кожною державою постає завдання забезпечення населення необхідною кількістю продовольства, а також значне збільшення його доступності у довгостроковій перспективі. Харчова промисловість України має всі можливості для успішного реагування на глобальні виклики та інтеграцію у світовий торговельний простір, що зумовлено не тільки наявністю природних ресурсів, вигідним географічним положенням, а й високим ступенем розвитку продовольчого сектору [4, 5].

Згідно з класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД–ДК 009:2010) виробництво харчових продуктів входить до складу переробної промисловості (розділ 10). Цей розділ об'єднує види діяльності з перероблення продовольчої сировини для виробництва харчових продуктів за наступними групами: виробництво м'яса та м'ясних продуктів; перероблення та консервування риби, ракоподібних і моллюсків; перероблення та консервування фруктів і овочів; виробництво олії та тваринних жирів; виробництво молочних продуктів; виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів і крохмальних продуктів; виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів; виробництво інших харчових продуктів (цукру, какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів, прянощів і приправ, готової їжі та страв, дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів та ін.); виробництво готових кормів для тварин. Окремі розділи охоплюють виробництво напоїв (розділ 11) та тютюнових виробів (розділ 12) [6].

Харчова промисловість як сукупність галузей промисловості, підприємства яких виробляють харчові продукти, тютюнові вироби, парфумерну продукцію, формуючи продовольчу безпеку країни, забезпечує потреби населення продовольством, має тісні зв'язки з іншими сферами суспільного виробництва. На регіональному і державному рівнях вона потребує нового підходу до створення активно діючої системи управління, а також узгодженого і скоординованого розвитку окремих видів діяльності, що входять до її складу.

Через повномасштабне воєнне вторгнення всі галузі української промисловості зазнають різних втрат, однак у короткостроковій і довгостроковій перспективах вони мають оптимістичні прогнози. Стійкість промисловості відрізняється для різних галузей. Найкраще зберігають та/або відновлюють виробництво галузі, які забезпечують базові потреби населення (виробляють їжу, одяг чи взуття).

Харчова промисловість – одна з небагатьох галузей, де станом на липень 2022 року більш як половина опитаних на той час підприємств або тримали виробництво майже на довоєнному рівні, або повністю зберегли обсяги роботи та навіть перевищують довоєнні. Зокрема у 2022 році за даними щомісячного опитування підприємств «Український бізнес під час війни» Інституту економічних досліджень та політичних консультацій у 25 % підприємств виробничі потужності порівняно з довоєнним періодом були завантажені на 25–49 %, у 34 % – на 75–99 %. Водночас 24 % підприємств харчової промисловості працювали на 100 % і більше [7].

Харчова промисловість як комплексна галузь включає до свого складу галузі і виробництва, які за характеристиками сировини та кінцевої продукції, специфікою технологічних процесів, а також за іншими чинниками, які прийнято називати чинниками розміщення, мають суттєві відмінності. Найбільші відмінності існують між галузями за видом сировини, що використовується. Розвиток значної частини галузей харчової промисловості (цукрова, крохмалепатокова, плодоовочеконсервна, олійно-жирова, м'ясна, молочна, рибна, первинне виноробство) безпосередньо пов'язаний із сировинною базою – головним чином з просільським господарством. Частка цих галузей у валовій продукції всієї харчової промисловості становить більше половини.

Крім відмінностей за видами сировини, галузі харчової промисловості різняться між собою транспортабельністю сировини, готової продукції, особливостями технологічних процесів, типами обладнання, схемами виробництва, засобами механізації. Все це зумовлює різноманітність чинників, які впливають на розміщення галузей, підприємств і виробництв харчової промисловості на територіях, визначає особливості в організації виробничих процесів, плануванні діяльності та управлінні.

З урахуванням орієнтації на задоволення потреб населення галузі поділяються на такі три групи:

I група – галузі, що працюють на задоволення потреб населення будь якого міста та прилеглих населених пунктів адміністративного району: хлібопекарська, кондитерська (борошняні вироби), виробництво безалкогольних напоїв (частково);

II група – галузі, які задовольняють потреби населення кількох адміністративних районів, регіону (області) в цілому: борошномельно-круп'яна, макаронна, кондитерська (цукристі вироби), олійно-жирова (виробництво маргарину), м'ясна, молочна, рибна (внутрішні водойми), виноробна (вторинне виноробство), дріжджова, лікєро-горілчана, пивоварна;

III група – галузі, які виробляють продукти споживання для населення економічних районів та країни в цілому: цукробурякова, цукрорафінадна, плодо-овочеконсервна, олійно-жирова (виробництво олії), рибна (промисел), виноробна (первинне виноробство) [8].

Специфічним проявом просторової організації харчового виробництва є його регіональна спеціалізація, яка проявляється у переважному розвитку на території регіону тих галузей і виробництв, для яких існують найсприятливіші природні та економічні передумови. Регіональна спеціалізація харчової промисловості в раціональних масштабах приводить до економії витрат суспільної праці, оскільки передбачає найефективніше використання природних умов і ресурсів, матеріально-технічного і трудового потенціалу території.

2. РЕЛОКАЦІЯ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Військова агресія росії проти нашої країни вдарила по виробництву великої кількості продовольчих компаній, які втратили можливості поставляти свою продукцію в інші регіони України та у зарубіжжя. Руйнування виробничих потужностей і розрив логістичних ланцюгів став помітним з перших днів війни, коли виник дефіцит великої кількості товарів. ПРОТЕ з часом завдяки професіоналізму та важкій праці персоналу, гнучкості підприємців та ефектivelyму менеджменту ситуація почала змінюватись на краще. До того ж на зарубіжних ринках було знайдено альтернативу тим продуктам, які зараз через війну не виробляються в Україні. Однак українці все одно надають перевагу вітчизняним виробникам і підтримують своє, українське.

Підтримка споживачів спонукає вітчизняних виробників, які пережили руйнування власних потужностей або ж окупацію, значно активніше повертатись до роботи. Підприємці знаходять в собі сили та можливості аби відновлювати свій бізнес та знов забезпечувати країну продовольством. Наприклад у молочній галузі викликом стала втрата контролю над заводом у Херсоні. Це був найсучасніший та високоефективний завод в Україні з виробництва молочних та кисломолочних продуктів сучасної категорії. До повної окупації міста вдалося вивезти зі складу та передати у якості благодійності на потреби містян 600 тонн молочних продуктів. Виробництво ж ключових продуктів перенесли на інший завод компанії Danone, що знаходиться в Кременчуці (Полтавська область). Як результат, за період від трьох до п'яти місяців вдалося відновити виробництво основних продуктів на новому місці. Крім того після релокації також відновили виробництво практично всіх брендів. Однак через обмежені можливості Кременчуцького заводу частково скоротився асортимент, в окремих випадках змінився формат пакування. Компанія прагне повністю відновити свої позиції і повернутися до Херсонського заводу, який наразі закритий [9].

Також частково відновити виробництво вдалося і компанії «Чумак», яка спеціалізується на виготовленні кетчупів, томатної пасти, майонезів та консервації. Хоча їхні виробничі потужності знаходяться в Каховці на Херсонщині, яка ще залишається під окупацією, компанія знайшла вихід. Томатна паста і соус «Чумак Херсонський» наразі виготовляються на волинському підприємстві «Луцьк Фудз», яке теж виробляє подібну продукцію під маркою «Руна». Майонези тепер випускаються на потужностях запорізької Delta Food, яку перевезли до Тернополя, соуси – на заводі виробника Olkom Group у Києві. А макарони і частину томатної пасти – на заводах у Туреччині та Італії відповідно.

Також досить швидко відновила свою роботу компанія Coca-Cola. Її виробничі потужності розташовані на Київщині в селі Велика Димерка, яке намагалися захопити російські військові. На підприємстві внаслідок обстрілів була зруйнована електростанція та частково офісна будівля, виробничі лінії вціліли. Тож тепер на полицях магазинів повною мірою присутні напої Coca-Cola, Fanta та Sprite.

За останні місяці разом з іншими виробниками також успішно відновили свою діяльність кондитерська фабрика Delicia, розташована в зруйнованій рашистами Бучі, та шоколадна фабрика у Тростянці (Сумська область) із групи компаній Mondelēz International, що зазнала пограбування, а після цього була підпалена російськими варварами у березні 2022 року.

Стан роботи підприємств має регіональний характер. Так, західно-центральні області показують приріст активності в цій галузі. Через брак сировини – овочів і фруктів, які традиційно постачалися з півдня України, деякі виробники вдало переорієнтувалися. До прикладу, один із сокопереробних заводів Рівненщини переобладнав свою лінію під випуск м'ясної консервованої продукції, що спрямовується, у тому числі, і на потреби армії. Натомість, у прифронтових зонах підприємства змушені призупиняти виробництво [10].

Таких прикладів релокації бізнесу багато. Слід зазначити, що відновлення роботи харчових підприємств має соціальне і загальнодержавне значення – люди отримують роботу, на рахунки держави надходять податки, які необхідні як для потреб армії, так і для відновлення країни. Ось чому виробники харчових продуктів продовжують шукати нові можливості для свого функціонування в умовах воєнного часу.

Міністерство економіки України активно сприяє релокації бізнесу із районів, які постраждали від активних бойових дій в більш безпечні райони. Наразі здійснюється переміщення підприємств в один з 9 регіонів країни: Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області.

Пакет державної підтримки включає в себе наступні опції:

- підбір місця розташування для потужностей підприємства;
- допомога з перевезенням на нову локацію;
- сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників;
- підтримка у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту.

Водночас в переміщенні бізнесу з регіону в регіон зацікавлена не лише постраждала від воєнних дій сторона, а й ті бізнеси чи приватні особи, які знаходяться в приймаючих громадах. Адже надання приміщень в оренду, співпраця суміжних суб'єктів господарювання, логістика та інші підсилення один одного можуть стати новим витком для бізнесу з безпечних регіонів.

За інформацією Міністерства економіки у перший рік війни до кінця жовтня 2022 року за програмою релокації в безпечніші регіони було переміщено близько 800 підприємств різних сфер діяльності.

У рамках програми релокації держава надає підтримку кожному бізнесу, який прагне переїхати з небезпечних територій та повноцінно працювати на перемогу. Таким чином зберігається не тільки виробничий потенціал країни, а й тисячі робочих місць.

3. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Вплив початку воєнних дій у державі мав неоднакову інтенсивність у галузях економіки. Про це свідчить порівняльна характеристика змін індексів виробництва у промисловості в цілому, переробній промисловості й у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за даними Держстату у період з 2020 по 2023 рік (табл. 3.1).

У 2021 році промисловість в цілому збільшила виробництво на 1,9 %, тоді як у харчовій промисловості відбулося зниження на 5,4 %. Початок військової агресії у 2022 році спричинив значний спад виробництва – у промисловості в цілому на 36,7 %, у переробній галузі – на 41,0 %. Харчова промисловість зазнала дещо меншого спаду – на 21,6 % [11].

Відновлення діяльності у наступному 2023 році у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів відбулося значно вищими темпами – індекс виробництва становить 115,6 %, тоді як у всій промисловості лише 106,8 %. У переробній промисловості, куди згідно з КВЕД входять харчові виробництва, у 2023 році індекс становить 113,3 %.

Виробники харчової продукції є найбільш гнучкими та динамічними елементами структури господарювання і мають значний потенціал для поліпшення стану економіки.

Таблиця 3.1

Індекси промислової продукції за 2020–2023 рік

Найменування галузі	Індекси виробництва, %:			
	2020 рік до 2019 року	2021 рік до 2020 року	2022 рік до 2021 року	2023 рік до 2022 року
Промисловість	95,5	101,9	63,3	106,8
Переробна промисловість	94,1	102,4	59,0	113,3
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	99,2	94,6	78,4	115,6

Кількість підприємств. В Україні згідно з даними офіційної статистики виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів у довоєнному 2021 році здійснювало 6351 підприємство [11]. У 2022 році їхня кількість зменшилась на 1543 одиниці, або на 24,3 %. Проте вже наступного року налічувалось 5542 підприємства, що на 734 підприємства, або на 15,3 % більше попереднього періоду (табл. 3.2).

У 2023 році серед регіонів України найбільше підприємств налічувалося у м. Києві – 792 од., а також у Дніпропетровській (501 од.), Львівській (425 од.), Київській (419 од.) та Харківській (387 од.) областях.

Дніпропетровське інвестиційне агентство оприлюднило перелік 20 найбільших харчових компаній [12]. Серед них, зокрема, корпорація «Оболонь», яка працює одразу в чотирьох сегментах ринку напоїв: пиво, слабоалкогольні й безалкогольні напої та вода. Бізнес «Оболоні» включає дев'ять виробничих підприємств у центральних і західних регіонах України та мережу магазинів.

Співпрацю з РФ та будь-якими компаніями на її території «Оболонь» припинила в березні 2022 року. Кількість працівників становить 2055 осіб.

Таблиця 3.2

**Динаміка окремих показників діяльності підприємств
харчової промисловості**

Показник	Період, рік				2022 до 2021, %	2023 до 2022, %
	2020	2021	2022	2023		
Кількість діючих підприємств, од.	6023	6351	4808	5542	-24,3	+15,3
Кількість зайнятих працівників, осіб	325598	319877	276237	267058	-13,6	-3,3
Обсяг виробленої продукції, млн грн	714841,7	784137,6	708272,0	882146,0	-9,7	+24,5
Капітальні інвестиції, млн грн	29022,6	28107,0	17493,7	33428,0	-37,8	+91,1
у т. ч. машини й устаткування	19541,6	19543,2	12194,2	23691,4	-37,6	+94,3
частка від загального обсягу, %	67,3	69,5	69,7	70,9	x	x

Ще одна компанія – «Молочний альянс», до складу якого входять п'ять підприємств із виробництва сирів та молочної продукції. За час війни компанія майже не зупиняла виробництво. За 2022 рік компанія виготовила 47700 т молока, 11141 т сиру, 3350 т вершкового масла під брендами «Пирятин», «Славія», «Яготинське», «Яготинське для дітей», «Златокрай» та «Молочний альянс». Загальний товарообіг компанії становить 6,7 млрд грн. Кількість працюючих – 2600 осіб.

Один із найбільших виробників молочної продукції в Україні – компанія «Люстдорф», яка виготовляє понад 100 найменувань продукції та постачає її до понад 25 країн світу. Виробництво «Люстдорфу», на якому працюють 1497 осіб, здатне переробити 450 т молока за добу.

До вторгнення на українському заводі «Кока-кола Беверіджис» під Броварами розливали 40 видів безалкогольних напоїв: газовані, воду, соки, холодний чай та енергетики. У березні 2022 року російські окупанти обстріляли та частково зруйнували завод. Відновили роботу вцілілої частини за два місяці, однак відвантаження скоротилося більше ніж на половину. Щоб уникнути дефіциту, компанія імпортувала Coca-Cola з Чехії та Польщі. На ринку рф компанія призупинила діяльність у березні 2022 року.

Персонал. Серед пріоритетів економічного розвитку підприємств харчової промисловості важливе значення має забезпечення персоналом у необхідній кількості для виконання завдань згідно з технологією та з високими професійними якостями. Окрім того має бути ефективна система управління персоналом, що відповідала б особливостям функціонування виробників і забезпечувала ефективність подальшого розвитку. Ефективність управління персоналом на

підприємствах харчової промисловості залежить від організаційної структури, системи взаємодій всередині підприємств, від форми підприємницької діяльності та ряду інших організаційних аспектів господарювання.

Початок війни спричинив відтік робочої сили в усіх галузях економіки, у тому числі й у харчовій промисловості. Це відбулося через виїзд значної кількості населення за межі України та міграцію всередині держави. Також кількість працюючих, оприлюднена Держстатом, зменшилася через руйнацію чи закриття підприємств.

Загалом кількість зайнятих працівників у харчовій промисловості у довоєнному 2021 році становила 319877 осіб, у 2022 році зменшилася на 13,6 % – до 276237 осіб. Далі процес зменшення тривав – у 2023 році до 267058 осіб або на 3,3 %. Прогнозні припущення на подальший сценарій зробити наразі складно через виклики та загрози воєнного періоду.

Виробництво у грошовому вимірі. Підприємства усіх галузей докладають зусиль для подолання наслідків агресії й утримання своїх позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках. Як результат обсяг виробленої продукції харчової промисловості у грошовому вимірі у 2023 році порівняно з 2022 роком зріс на 24,5 % і досягнув 882146,0 млн грн. Водночас зазначимо, що початок війни спричинив скорочення виробництва за усіма напрямками на 9,7 %.

Якщо ж розглянути регіональні особливості, то можна сформувати рейтинг із шести регіонів, сумарна частка яких становить 65,2 % від загального показника (рис. 3.1). Найбільшими обсягами виробництва, які становлять 21,7 % або у грошовому вимірі 191658,7 млн грн, за даними офіційної статистики виділяється м. Київ.

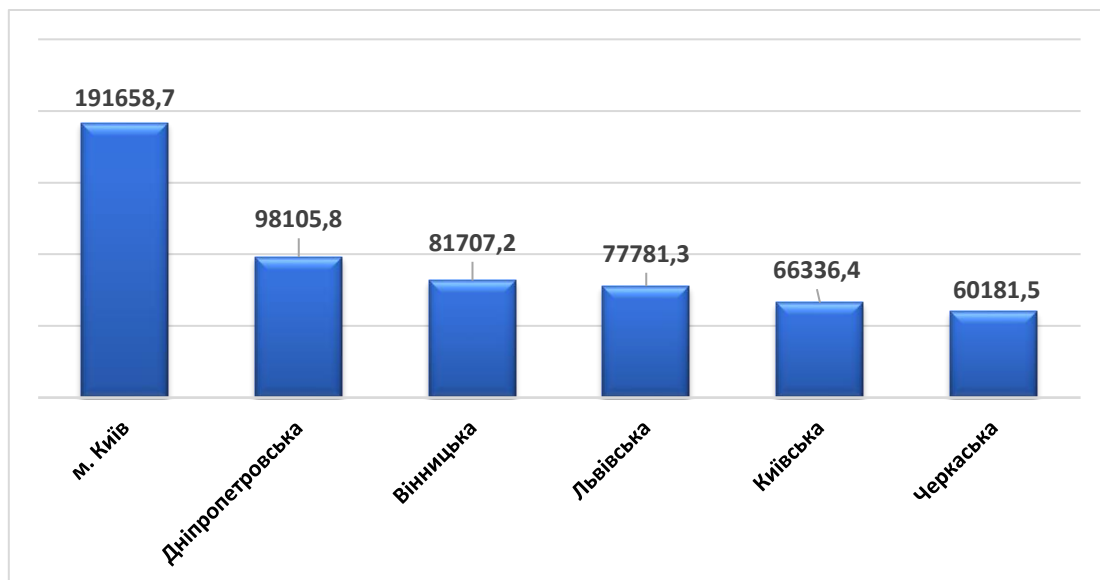

Рис. 3.1. Рейтинг регіонів із найбільшим виробництвом продукції харчової промисловості у 2023 році, млн грн

Капітальні інвестиції. Подолання кризових процесів у промисловості може відбуватися через активізацію інвестиційного процесу. Виробничу діяльність підприємств можна зміцнити за умови інтенсифікації відтворення та

поліпшення використання діючих основних засобів за рахунок зростання капітальних інвестицій. Капітальні інвестиції є важливим каталізатором виробництва як окремих господарюючих суб'єктів, так і держави у цілому [13].

До війни за даними Держстату обсяг капітальних інвестицій у харчову промисловість становив 28107,0 млн грн (табл. 3.3). Проте 2022 рік характеризувався значним зниженням вкладень – на 10613,3 млн грн або на 37,8 %. У наступному 2023 році було забезпечене зростання капітальних інвестицій до попереднього року на 91,1 %. Цей показник становив 33428,0 млн грн, причому 70,9 % цієї суми, або 23691,4 млн грн вкладено у машини й устаткування. Харчова промисловість підтверджує свій статус інноваційно активної галузі і попри війну зберігає пріоритетність для інвестування або ж посилює позиції.

Український бізнес веде активну діяльність у напрямі запровадження інноваційних технологій на всіх етапах виробничого процесу, оскільки це не тільки розвиток, а й поліпшення якості.

Індекси виробництва у 2024 році. Оцінити поточну ситуацію з виробництвом харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів можна за даними Держстату по періодах упродовж I півріччя 2024 року та у підсумку за 6 місяців 2024 року у порівнянні з аналогічними періодами 2023 року (табл. 3.3).

У промисловості загалом індекс виробництва продукції у січні становив 117,2 %, тобто мало місце зростання порівняно з січнем 2023 року. Водночас за січень-червень індекс набуває значення 108,1 % – виробництво продукції у порівнянні з I півріччям 2023 року зросло на 8,1 %.

У виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів індекс у січні поточного року знаходився на рівні 117,7 %, що характеризує збільшення виробництва до показника січня 2023 року на 17,7 %. Однак у січні–червні наявна динаміка до зниження, індекс становить 115,9 % [11].

Серед галузей харчової промисловості найбільше зростання за аналізований період мало місце у виробництві цукру (+39,4), олії та тваринних жирів (+37,4), переробленні та консервуванні фруктів і овочів (+30,1 %), решта – збільшення у діапазоні 4,9 %–10,4 %. Водночас знизилася виробництво тютюнових виробів на 6,9 %, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості на 1,0 %, м'яса та м'ясних продуктів на 0,5 %.

Більшість великих гравців ринку харчових продуктів та напоїв під час війни не зупинилися в розвитку: на виробництвах використовують інноваційні технології, аби продукти не просто могли зрівнятися з європейськими, а й обійти їх у показнику якості. Також численні українські виробники докладають активних зусиль, щоб пройти численні сертифікації та перевірки. Інновації і високі стандарти якості рухають галузь у напрямі завоювання європейських ринків.

Таблиця 3.3

**Індекси виробництва продукції харчової промисловості
у 2024 році порівняно з відповідними періодами 2023 року**

Основні промислові групи	Індекси виробництва, %						Січень-червень 2024 до січня-червня 2023,%
	Січень	Січень-лютий	Січень-березень	Січень-квітень	Січень-травень	Січень-червень	
Промисловість	117,2	114,8	111,2	111,4	109,9	108,1	+8,1
Переробна промисловість	118,4	117,2	112,9	114,6	113,3	111,0	+11,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	117,7	119,8	117,6	119,3	119,2	115,9	+ 15,9
Виробництво харчових продуктів	120,0	122,1	119,6	120,7	120,8	117,4	+17,4
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	103,2	105,1	105,2	106,9	104,1	99,5	-0,5
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	116,1	112,5	106,6	110,7	112,6	110,4	+10,4
Перероблення та консервування фруктів і овочів	132,5	131,4	126,8	129,7	129,6	130,1	+30,1
Виробництво олії та тваринних жирів	136,7	141,4	136,1	139,2	140,3	137,4	+37,4
Виробництво молочних продуктів	105,8	105,7	104,9	106,8	107,3	107,1	+7,1
Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості	100,1	100,0	94,8	100,9	100,3	99,0	-1,0
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	106,2	107,7	108,5	107,5	108,1	105,9	+5,9
Виробництво цукру	140,1	139,3	139,3	139,4	139,4	139,4	+39,4
Виробництво напоїв	98,0	99,9	100,7	108,3	106,6	104,9	+4,9
Виробництво тютюнових виробів	46,2	71,1	79,5	83,0	88,2	93,1	-6,9

Реалізація продукції харчової промисловості. Харчова промисловість входить до першої п'ятірки галузей щодо наповнення державного бюджету і посідає перше місце серед трійки лідерів промисловості України за обсягами реалізації продукції, які становлять за січень–червень 2024 року 407518,4 млн грн, або 24,5 % до загального підсумку. Далі виділяються виробництво, передача та розподілення електроенергії – 347222,2 млн грн (20,3 %) та машинобудування – 122289,5 (7,2 %) [11].

Також різняться між собою обсяги реалізованої продукції у довоєнний 2021 рік та за 2022-2023 роки (табл. 3.4).

За даними Держстату у 2022 році обсяги реалізації продукції харчової промисловості порівняно з 2021 роком знизилися на 12,3 %, тоді як у промисловості всього значно більше – на 21, 7 %, у переробній промисловості – на 31,6 %.

У 2023 році ситуація у промисловості стабілізувалася, отримавши зростання реалізованої продукції порівняно з 2022 роком на 16,5 %. При цьому обсяг реалізації у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів зріс за цей період на 22,7 %. Такий показник ще раз засвідчує стійкість вказаної галузі до викликів і ризиків воєнного періоду.

За розглядом стану виробництва за 6 місяців 2024 року, у харчовій промисловості відзначено 16,4 % приросту реалізованої продукції до такого ж періоду 2023 року. Для усієї промисловості України показник становив +9,7 %.

Таблиця 3.4

**Динаміка обсягів реалізації продукції промисловості
за 2021–2024 роки, млн грн**

Галузь	2021	2022	2023	Січень- червень 2023	Січень- червень 2024	2022 до 2021	2023 до 2022	Січень- червень 2024 до січня- червня 2023
Промисловість	3589379,0	2811572,2	3274630,1	1556398,5	1707918,6	-21,7	+16,5	+9,7
Переробна промисловість	2200378,5	1505743,6	1832115,7	865970,6	1011143,2	-31,6	+21,7	+16,8
Виробництво харчових про- дуктів, напоїв та тютюнових виробів	679662,2	595910,9	731119,0	350190,6	407518,4	-12,3	+22,7	+16,4

Стосовно окремих харчових виробництв за підрахунками, виконаними згідно з даними Держстату за січень-червень 2024 року, найбільша частка у загальному обсязі реалізації – 28,9 % – припадає на виробництво олії та тваринних жирів. Далі у п'ятірці лідерів за цим показником знаходяться виробництво м'яса та м'ясних продуктів – 18,6%, виробництво напоїв – 11,0 %, виробництво молочних продуктів – 10,6 % та виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – 5,2 %. За межі держави найбільше реалізовано олії та тваринних жирів – 69,4 %.

4. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Міжнародна торгівля за своїми масштабами та функціями в загальному комплексі міжнародних економічних відносин зберігає винятково важливе значення. Україна здійснює зовнішньоторговельні операції з партнерами з близько 200 країн світу. У географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами за 9 місяців 2024 року у рейтингу експорту перші 5 місць посідають Польща, Німеччина, Іспанія, Китай та Туреччина, у рейтингу імпорту – Китай, Польща, Німеччина, Туреччина та США [11].

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок і має традиційні завдання та цілі. Вона є значним потенціалом для досягнення економічного зростання, пріоритетним заходом для підвищення рентабельності та стійкості підприємства, гарантує його життєздатність в умовах конкурентної боротьби. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства являє собою складову загальної діяльності і водночас має суттєву специфіку, яка полягає у тому, що здійснюється на іншому, міжнародному, рівні, у взаємозв'язку з суб'єктами господарювання інших країн [14].

Основними мотивами для розвитку ЗЕД можна визначити такі:

- розширення ринку збуту своєї продукції за національні межі з метою збільшення прибутку;
- закупка необхідної сировини, комплектуючих виробів, нових технологій та обладнання;
- залучення інжинірингових й інших послуг для потреб виробництва, з урахуванням їх унікальності, вищої якості та нижчих цін порівняно з внутрішнім ринком;
- залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках;
- участь у міжнародному поділі праці, спеціалізації та кооперуванні виробництва з метою успішного розвитку своєї економіки.

Одним із найважливіших напрямів розвитку експортних можливостей національної економіки виокремлюється зовнішньоекономічний потенціал підприємств харчової промисловості України. Важливим аспектом аналізу галузі визнано оцінку трансформації динаміки та структури вітчизняного експорту харчових продуктів. Це найбільше джерело надходжень валютної виручки до бюджету держави. Від її достатності залежить соціальна та економічна стабільність у країні, особливо в умовах війни. Також український експорт посідає вагоме місце на світовому продовольчому ринку. Наприклад, до повномасштабної війни на Україну припадало 50 % світового виробництва соняшникової олії, а також майже 1/5 частина світового виробництва ячменю, 1/6 частина виробництва кукурудзи та 1/8 частина виробництва пшениці. У 2022 році понад полови-

ну зерна пшениці, закупленого за Всесвітньою продовольчою програмою ООН, надійшло з України. Тому ризики та перспективи нарощування експортного потенціалу України є питанням не тільки національного, а й глобального рівня [15].

Початок воєнних дій у державі спричинив падіння обсягів експортних поставок майже по всіх основних видах харчових продуктів (табл. 4.1). Найбільше зниження за підсумками 2022 року у порівнянні з 2021 роком відбулося по наступних позиціях: свинина – 92,4 %, м'ясо ВРХ свіже або охолоджене – 85,7 %, ковбаси усіх видів – на 77,7 %. Натомість вдалося експортувати більше у 7,1 раза цукру (181018 т), на 29,9 % масла вершкового (14102 т) та на 29,8 % сирів усіх видів (8983 т).

Таблиця 4.1

**Показники експорту окремих видів
харчових продуктів у 2021-2024 роках, т**

Продукт	Період, рік							
	2021	2022	2023	Зміни 2022 р. до 2021 р., %/разів	Зміни 2023 р. до 2022 р., %/разів	Січень- жовтень 2023 р.	Січень- жовтень 2024 р.	Зміни за рік, %/разів
М'ясо ВРХ свіже або охолоджене	223	32	260	-85,7	зб. у 8,1 раза	192	887	зб. у 4,6 раза
М'ясо ВРХ моро- жене	26984	15395	21081	-42,9	+36,9	17480	14781	-15,4
Свинина	3811	291	890	-92,4	зб. у 3 рази	752	2554	зб. у 3,4
М'ясо та їстівні субпродукти птиці	459061	413195	424575	-10,0	+2,8	354666	373764	+5,4
Ковбаси усіх видів	4048	901	1195	-77,7	+32,6	914	1171	+28,1
Масло вершкове	10856	14102	7790	+29,9	-44,8	6881	6098	-11,4
Сири усіх видів	6921	8983	8879	+29,8	-1,2	7189	10122	+40,8
Борошно пшеничне	105721	74874	140797	-29,2	+88,0	123744	60700	-50,9
Крупи із зерна зер- нових культур	33199	19913	41374	-40,0	зб. у 2,1 раза	36543	27412	-25,0
Макарони	38282	17718	23869	-53,7	+34,7	18227	22553	+23,7
Олія соняшникова	5132149	4290342	5740754	-16,4	+33,8	4498914	5139742	+14,2
Цукор	25532	181018	516032	зб. у 7,1 раза	зб. у 2,9 раза	364145	550250	+51,1

Складено і розраховано за даними Державної митної служби України [16].

Другий рік війни характеризувався значним зростанням експорту більшої частини продуктів, які аналізуються. На противагу 2022 року зріс експорт м'яса і м'ясних продуктів. Зокрема експорт м'яса ВРХ свіжого або охолоджене збільшився у 8,1 раза – до 260 т, свинини у 3 рази – до 890 т, м'яса ВРХ мороженого на 36,9 % – до 21081 т, ковбас усіх видів на 32,6 % – до 1195 т. По інших аналізованих продуктах обсяги експорту зросли: цукор – у 2,9 раза, крупи – у 2,1 раза, борошно – на 88,0 %, макаронні вироби – на 34,7 %, олія соняшникова – на 33,8 %. Водночас масла вершкового було реалізовано за межі країни на 44,8 % менше, сирів – на 1,2 %.

Стан експорту харчових продуктів у 2024 році, а саме за період січня-жовтня 2024 року у порівнянні з аналогічним періодом 2023 року, характеризу-

вався різною динамікою, де були і значні позитивні зміни, і від’ємні показники (табл. 4.1). Найбільше зростання мало місце по групі «М’ясо ВРХ свіже або охолоджене» – у 4,6 рази. Обсяги експорту свинини зросли у 3,4 рази, цукру – на 51,1 %, сирів усіх видів – на 40,8 %. Найсуттєвіше зниження експорту відбулося по борошну – на 63044 т, або на 50,9 %.

Однією з умов продовольчої безпеки є певний рівень самозабезпечення країни продовольством, задоволення потреб населення у харчових продуктах за рахунок внутрішнього виробництва. На сьогодні недостатнім є рівень забезпечення населення України рибною продукцією вітчизняного виробництва, плодово-ягідною продукцією, м’ясопродуктами. У сегмент імпортозаміщення потрапляють також різні види консервованої продукції, макаронні вироби, інші готові харчові продукти. Насиченість внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва висока, хоча й існує значний сегмент імпортних товарів, які виступають потенціалом для імпортозаміщення [1].

На кон’юнктуру продовольчого ринку справляє значний вплив імпорт продовольства. Зокрема за 9 місяців 2024 року готових харчових продуктів було ввезено на суму 2606591,0 тис. дол. США – 6,0 % від загальнодержавного імпорту [11]. Розрахунок проведено за даними Держстату згідно з УКТ ЗЕД у підсумку за такими товарами: готові харчові продукти, жири та олії тваринного та рослинного походження, продукція борошномельно-круп’яної промисловості, кава та чай (рис. 4.1).

Група товарів	ЕКСПОРТ		ІМПОРТ		Співвідношення експорту та імпорту
	За 9 місяців 2024 р., тис.дол. США	Зміни до попереднього періоду 2023 р., %	За 9 місяців 2024 р., тис.дол. США	Зміни до попереднього періоду 2023 р., %	
Готові харчові продукти	2674120,9	+19,3	2606591,0	+11,6	Експорт більший на 2,5 %
Жири та олії тваринного та рослинного походження	2674120,	-0,6	198787,8	+15,3	Експорт більший у 20 разів
Продукція борошномельно-круп’яної промисловості	102607,2	-19,1	20646,8	+9,4	Експорт більший у 4 рази
Кава та чай	13894,5	+81,4	255837,2	+19,9	Імпорт більший у 18 разів

Рис. 4.1. Співвідношення експорту та імпорту харчових продуктів за 9 місяців 2024 року

У структурі готових харчових продуктів найбільша частка – 21,8 % належить групі «Алкогольні і безалкогольні напої та оцет». Найменше за цей період імпортовано цукру і кондитерських виробів з цукру, частка яких становить 2,8 %. Позитивним є той чинник, що експорт продукції харчової промисловості перевищує її імпорт по групах, які аналізуються: готові харчові продукти – на 2,5 %, жири та олії – у 20 разів, продукція борошномельно-круп'яної промисловості – у 4 рази. Водночас по групі «Кава та чай» імпорт перевищив експорт у 18 разів.

Слід зазначити, що порівняно з 9 місяцями 2023 року імпорт по всіх аналізованих групах зріс у межах 9,4 %–19,9 %.

За даними Державної митної служби України проаналізовано обсяги імпорту по основних харчових продуктах у довоєнний період та в умовах війни (табл. 4.2). Імпорт окремих видів продуктів з початком військової агресії у 2022 році зменшився майже по усіх позиціях, окрім свинини, де мало місце збільшення на 15,5 % та олії соняшникової, де зростання виявилось дуже значним – майже у 37 разів [16].

Таблиця 4.2

**Показники імпорту окремих видів харчових продуктів
у 2021-2024 роках, т**

Найменування продукту	Період, рік							
	2021	2022	2023	Зміни 2022 р. до 2021 р., %/разів	Зміни 2023 р. до 2022 р., %/разів	Січень- жовтень 2023 р.	Січень- жовтень 2024 р.	Зміни за пе- ріод, %/разів
М'ясо ВРХ свіже або охолоджене	848	269	133	-68,3	-50,6	115	124	+7,8
М'ясо ВРХ морожене	1940	793	2120	-59,1	зб. у 2,7 раза	1703	2125	+24,8
Свинина	40645	46935	12989	+15,5	-72,3	11966	2119	-82,3
М'ясо та їстівні субпродукти птиці	119813	74746	59712	-37,6	-20,1	53805	37892	-29,6
Ковбаси усіх видів	6039	6013	5221	-0,4	-13,2	4669	2105	-54,9
Масло вершкове	9146	1129	2657	-87,7	зб. у 2,3 раза	1514	2193	+44,8
Сири усіх видів	55190	33818	33685	-38,7	-0,4	27068	28915	+6,8
Борошно пшеничне	13861	2197	2319	-84,1	+5,6	2027	1878	-7,4
Крупи із зерна зернових культур	4215	2050	2762	-51,4	+34,7	2213	25,62	+15,8
Макарони	58644	47688	28276	-18,7	-40,7	22892	31263	+36,6
Олія соняшникова	30	1097	1050	зб. у 36,6 р.	-4,3	611	1128	+84,6
Цукор	163722	5171	1352	-96,8	-73,9	1240	1115	-10,1

Складено і розраховано за даними Державної митної служби України [16].

У рейтингу п'яти продуктів із найбільшим зниженням імпорту у 2022 році перша позиція за цукром (-96,8 %), далі – масло вершкове (-87,7 %), борошно пшеничне (-84,1 %), м'ясо ВРХ морожене (-59,1 %), крупи із зерна зернових культур (-51,4 %).

У 2023 році по деяких продуктах результат щодо імпорту був діаметрально протилежний. Зокрема ввезення м'яса ВРХ мороженого зросло порівняно з 2022 роком у 2,7 раза, масла вершкового – у 2,3 раза, круп із зерна зернових культур – на 34,7 %, борошна – на 5,6 %. Найбільше зниження обсягів імпорту знову ж таки виявилось по цукру і становить -73,9 %. Дещо нижчі показники по свинині (-72,3 %) та м'ясу ВРХ свіжому або охолодженому (-50,6 %).

У поточному році по більшій частині аналізованих продуктів обсяги імпортованої продукції за січень-жовтень до такого ж періоду попереднього 2023 року зросли. Найбільше – олії соняшникової на 84,6 %, масла вершкового – на 44,8 %, макаронних виробів – на 36,6 %. Найзначніше зменшився імпорт свинини – на 82,3 % та ковбас усіх видів – на 54,9 %. Можна припустити, що до кінця року значних змін у ввезенні в Україну харчових продуктів не станеться.

Очевидний той факт, що зовнішньоекономічна діяльність кожної країни є важливою умовою її економічного зростання. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної інтеграції, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства. Крім того перед Україною на сьогодні постало багато викликів і загроз, пов'язаних з військовою агресією. І саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання [14]. Нарощування експортного потенціалу надає можливість отримувати більше валютної виручки для наповнення бюджету країни.

5. СУЧАСНИЙ СТАН ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

5.1. Борошномельно-круп'яна галузь

Борошномельно-круп'яна галузь харчової промисловості України є стратегічно важливою та соціально значущою для населення. В Україні вирощують практично всі зернові культури, які використовуються для переробки на борошно та різні види круп. Тому перспективи розвитку борошномельно-круп'яного ринку безпосередньо залежать від обсягів виробництва, урожайності культур, районування, наявності запасів зерна та інших факторів.

Розвиток переробки зерна – пріоритет будь-якої країни. Перш за все тому, що зберігати запаси продовольства в зерні зручно, переробка ж зерна – це зміцнення власної продовольчої безпеки, а виробництво – це робочі місця, податки, підвищення ставки прибутку.

Попри воєнні дії, і з урахуванням того, що від 6 млн до 8 млн українців виїхало з країни, виробничі показники у багатьох підприємствах з виробництва борошна і круп високі. У тому числі й у тих, що працювали не завжди, і навіть ті, що тривалий час простоювали.

За період з 2021 по 2023 роки та січень-червень 2024 року індекси продуктів борошномельно-круп'яної промисловості були наступними (рис. 5.1)[11].

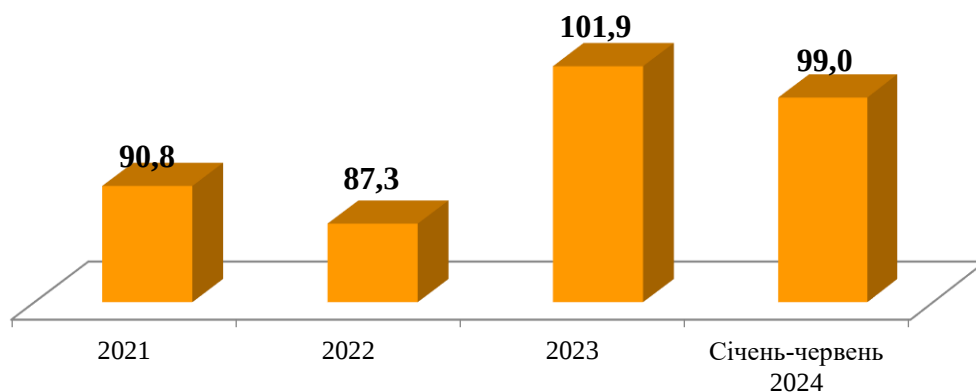

Рис. 5.1. Індекси продуктів борошномельно-круп'яної промисловості за 2021-2024 роки

За даними Державної служби статистики України у 2022 році до попереднього року індекс продуктів борошномельно-круп'яної промисловості знизився на 3,7 %. Уже в 2023 році відзначено ріст виробництва на 14,5 %. За січень-червень 2024 року до відповідного періоду 2023 року простежується зниження виробництва борошномельно-круп'яної продукції на 1,0 %.

У 2022 та 2023 роках офіційна статистика щодо обсягів виробництва у натуральному вимірі виявилася закритою. Обсяги виробництва борошна за згаданий період розраховано представниками підприємств спілки «Борошноmeli України» методом екстраполяції (рис. 5.2). Також враховано індекси виробництва борошна за три квартали 2023 року порівняно з тим же періодом 2022 року [17].

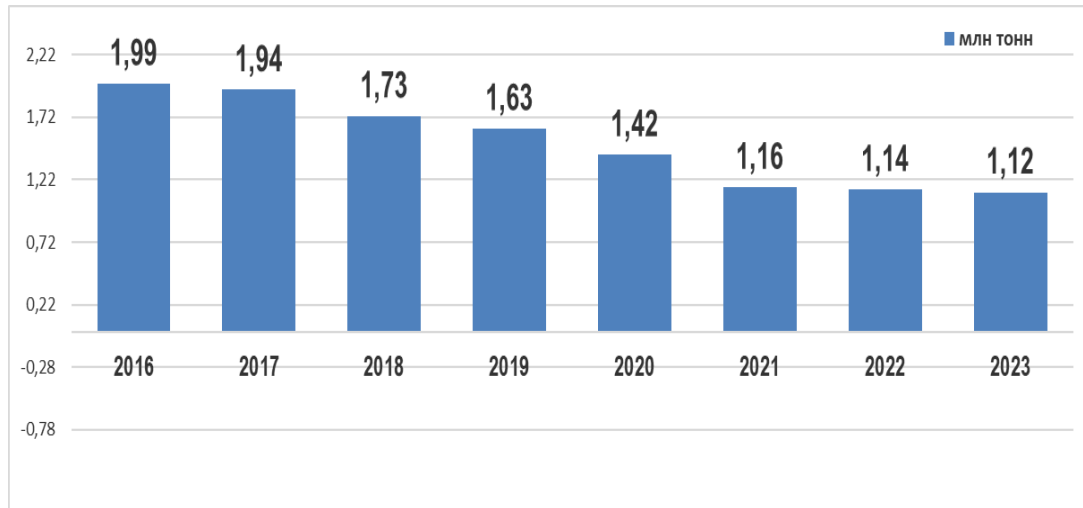

Рис. 5.2. Виробництво борошна в Україні за роками, млн т

За проведеними розрахунками виробництво борошна у воєнні 2022 та 2023 роки практично не відрізняється від довоєнного 2021 року. Це лише підтверджує міцність українських борошномелів, при цьому понад третину всього обсягу, як і в минулі роки, вироблено десятима підприємствами. Серед ТОП-10 млинів України 8 підприємств входять до спілки «Борошноmeli України» (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Найбільші підприємства – виробники борошна в Україні за 2021-2023 рр.

№ з/п	Назва підприємства	Річне виробництво борошна в Україні, т			2023 р. до 2022 р., %
		2021	2022	2023	
1	ТОВ «Вінницький КХП № 2»	125 729	116 764	109 785	94,0
2	ТОВ «Столичний млин»	74 847	90 940	101 946	112,1
3	ТОВ «ДМК «Дніпромлин» - ВП	33 467	57 000	62 500	109,6
4	ДП «Новопокровський КХП»	61 186	62 080	59 672	96,1
5	ТОВ ВКФ «Рома»	71 857	63 238	55 475	87,7
6	ПрАТ «Рівне-борошно»	29 497	33 668	31 691	94,1
7	ТОВ «Зернарі»	57 002	33 642	27 950	83,1
8	Хлібодар ТОВ «Запоріжмлин» - ВП	24 837	28 060	27 182	96,9
9	ТОВ «ТД «Ельдорад», «Тростянецьке борошно»	27 244	18 031	24 942	138,3
10	Хлібодар ТОВ «НКХП»	6 646	26 040	23 368	89,7
	Вироблено ТОП-10 за рік, т	386 582	411 699	414 726	100,7

Складено за інформацією спілки «Борошноmeli України» [17].

У 2023 році в Україні запрацювали нові переробні підприємства для виготовлення борошна і круп, серед них: «Самбір Млин», Львівська область; борошномельний комплекс «Волинь-зерно-продукт», Волинська область; завод для виготовлення пшона, Черкаська область. Частину інвестицій компенсували, користуючись грантами державних і недержавних програм.

Українські виробники борошна у 2023 році збільшили експорт продукції до 140,8 тис. т, що на 33,2 % вище за показник довоєнного 2021 року, коли він становив 105,7 тис. т. При цьому середня експортна ціна у доларовому еквіваленті у 2023 році до попереднього року знизилася на 13,1 %, до 2021 року – на 5,8 % (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

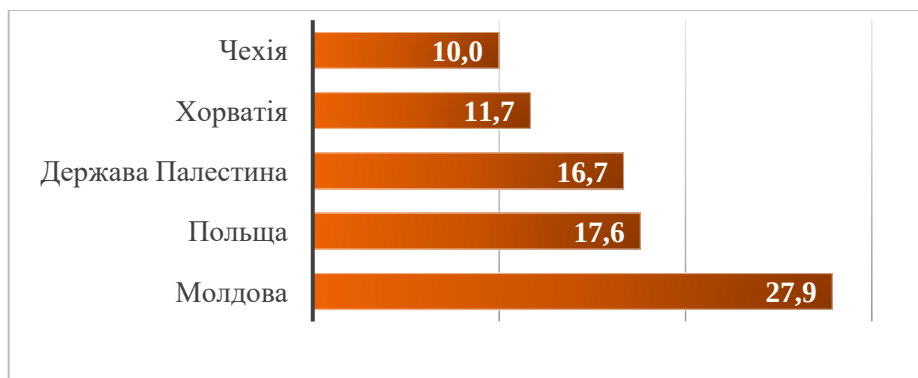
Експортні показники борошна за 2021-2023 рр.*

Показник	2021	2022	2023	Зростання/зниження до попереднього періоду, %	
				2023 р. /2022 р.	2023 р. /2021 р.
Вартість, тис. дол. США	36097	23598	41785	+77,1	+15,8
Вага, тис. т	105,7	74,9	140,8	+88,0	+33,2
Середня експортна ціна, дол. США/т	341,4	315,2	296,8	-5,8	-13,1
¹ Середня експортна ціна, грн/т	9317,8	10192,6	11007,4	+8,0	+18,1

*Складено за даними Державної митної служби України [16].

¹Курс НБУ :2023 р.= 37,09 грн за 1 дол. США, 2022 р. = 32,34 грн за 1 дол. США, 2021 р. = 27,29 грн за 1 дол. США

Військова агресія вплинула на географію постачань українського борошна. Якщо порівнювати географію експорту, наприклад, із 2021 роком, то до країн Середнього Сходу було відвантажено борошна 54,9 %, у 2023 році експорт борошна перевищив 50 % до країн ЄС. Змінилися й країни, куди найбільше відвантажено українського борошна. Основними країнами-споживачами борошна у 2023 році стали наступні (рис. 5.3).

Складено за даними Державної митної служби України.

Рис. 5.3. Основні споживачі українського борошна у 2023 році, тис. т

У 2023 році найбільше відвантажено борошна у Молдову – 27,9 тис. т, що становило 19,8 % від загального обсягу продаж.

Загалом у 2023 році експортувало борошномельну продукцію 71 підприємство. ТОП-10 експортерів борошна за цей період наведено на рисунку 5.4 [17].

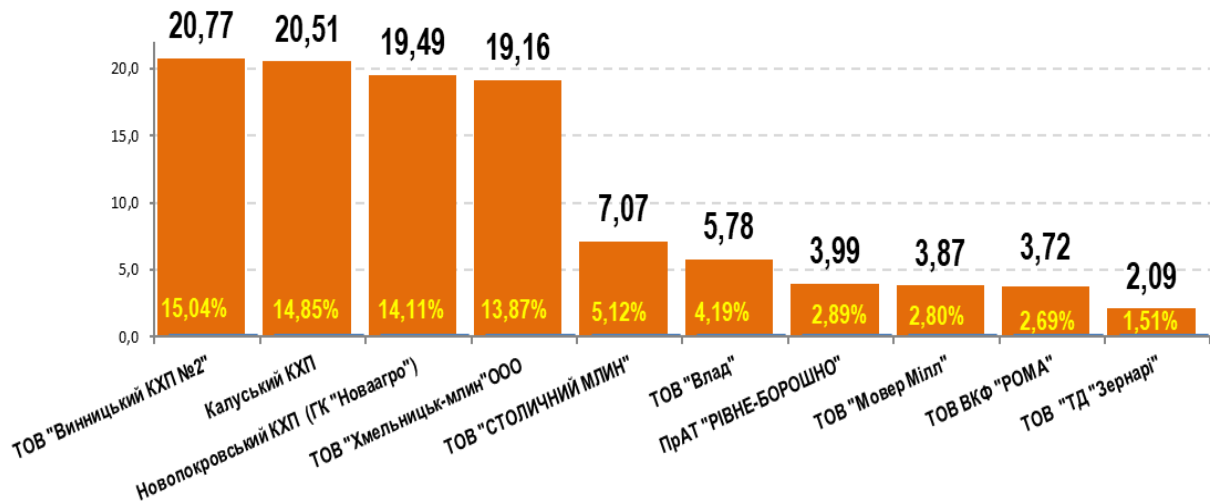

Рис. 5.4. ТОП-10 експортерів борошна за 2023 рік,
тис. т / % до загального обсягу

Перше місце у рейтингу підприємств належить ТОВ «Вінницький КХП №2» із 15,04 % усього продажу борошна. Варто зауважити, що другий рік поспіль Калуський КХП та ТОВ «Влад» впевнено рухають донизу постійних членів ТОП-10. Очевидно, менеджмент цих підприємств зміг швидше зорієнтуватися у складній ситуації і, що важливо, успішно скористатися своїм місцем розташування.

Стосовно імпорту борошна у 2023 році, то він знизився у 6 разів порівняно до 2021 року і становив 2319 т (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Імпортні показники борошна за 2021, 2023 рр.

Період	Вага, т	Середня імпортна ціна, дол. США/т	Середня імпортна ціна, грн/т (по курсу долара за даними НБУ)
2023 р. Курс НБУ = 37,09 грн за 1 дол.	2319	763,7	28325,3
2021 р. Курс НБУ = 27,29 грн за 1 дол.	13861	331,5	9046,8
2023 р./до 2021 р., рази	Менше у 6 разів	Більше у 2,3 раза	Більше у 3,1 раза

Складено за даними Державної митної служби України [16].

Середня імпортна ціна у доларовому та гривневому еквівалентах збільшилася у 2023 р. до 2021 р. у 2,3 і 3,1 раза.

Основний імпортер борошна – Італія, частка продукту італійського походження в загальному обсязі українського імпорту становить 67,2 % (табл. 5.4).

Таблиця 5.4

Основні країни-імпортери борошна у 2023 році

Країна	Вага, т	Середня імпортна ціна, дол. США/т	Середня імпортна ціна, грн/т (по курсу долара за даними НБУ = 37,09 грн за 1 дол.США)	Від загального обсягу, %
Усього	2319	764,4	28349,8	
Італія	1558	872,3	32352,6	67,2
Польща	464	398,7	14788,0	20,0

Складено за даними Державної митної служби України [16].

У 2024 році динаміка експорту-імпорту українського борошна за період січень-жовтень відзначалася коливаннями (рис. 5.5).

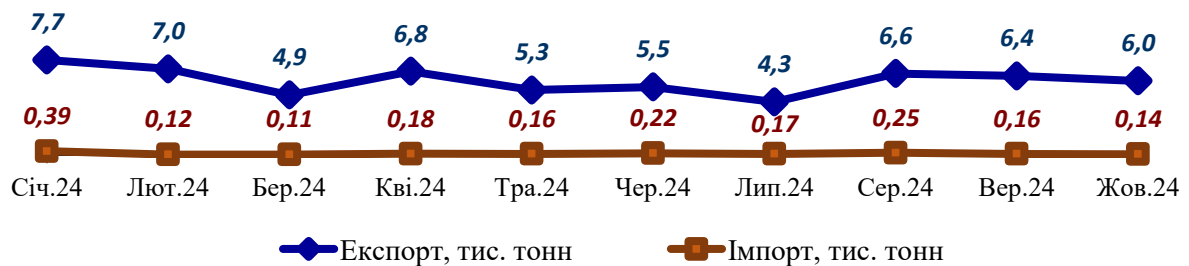

Рис. 5.5. Динаміка експорту – імпорту борошна пшеничного за січень-жовтень 2024 р.

Так, за згаданий період найбільше експортовано борошна у січні 2024 р. – 7,7 тис. т, найменше – у липні 2024 р. – 4,3 тис. т. Імпорт борошна за період січень-жовтень 2024 р. знаходився у межах 0,11-0,39 тис. т.

У січні – жовтні 2024 р. експортовано 60,7 тис. т борошна, що на 50,9 % менше ніж у січні – жовтні попереднього року. Середня експортна ціна за цей період становила 290,3 дол. США/т, що на 2,9 % менше ніж у січні – жовтні 2023 р. (299,0 дол. США/т). Основні покупці українського борошна Молдова – 17,2 тис. т за ціною 277,4 дол. США/т, Палестина – 12,9 тис. т за ціною 248,3 дол. США/т, Чехія – 10,4 тис. т за ціною 329,7 дол. США/т.

Імпортовано у січні – жовтні 2024 р. 1878 т борошна, що на 7,3 % менше ніж у січні – жовтні 2023 р. Середня імпортна ціна у згаданий період становила 874,3 дол. США/т, що на 17,8 % більше ніж у січні – жовтні 2023 р. (748,0 дол.США/т). Найбільший постачальник борошна – Італія (1782 т за ціною 868,1 дол. США/т).

Стосовно виробництва круп в У країні, то воно з кожним роком зростає. За даними Держстату у 2021 році круп та пластівців виготовлено 258 тис. т. При цьому через війну та проблеми з експортом зерна увага до переробки круп'яних культур зараз подвійна.

За необхідності Україна може переробляти до 1,5 млн т круп'яної сировини на рік та виготовляти різні крупи з пшениці, ячменю, кукурудзи, гречки, проса, вівса, гороху тощо.

За останні роки введено в експлуатацію ще кілька підприємств, які орієнтовані на виробництво пластівців та круп. Відомі промислові підприємства з продуктивністю переробки до 100-200 т на добу, а також невеликі підприємства із 5-10 т на добу. Більшість підприємств мультисировинні, тобто можуть виробляти продукцію кількох видів.

Один із найбільших виробників круп та круп'яних виробів – компанія «ТЕРРА» планує вдвічі збільшити виробництво продукції та надалі розвивати експортний напрям. Компанія навіть у перші тижні воєнного вторгнення не зупинила виробництво та продовжила працювати над розробкою нових продуктів, налагоджувати логістику та напрацьовувати нові канали збуту. На сьогодні в структурі продажів підприємства виділено 6 напрямів і деякі з них з'явилися зовсім нещодавно, наприклад, власна дистрибуція та власна торгова мережа. Також з'явився новий формат – гуманітарні проекти [18].

Нині, як і в довоєнний період, головним завданням підприємств з переробки круп'яних культур є забезпечення крупами внутрішнього ринку. Варто зауважити, що в мирний час 90 % ринку круп (за винятком кукурудзяних та вівсяних) спрямовувалися для українського споживача.

Рівень конкуренції на українському внутрішньому ринку круп'яних виробів оцінюється як високий, рівень виробничої інфраструктури ринку, на якому провадить діяльність платник податків та транспортна інфраструктура, оцінюються як розвинені.

Попит на крупи на внутрішньому і зовнішньому ринках відрізняється. Наприклад, якщо гречка – фаворит серед круп в Україні, її споживання в рік на одну особу становить 2,8 кг, то в Європі її споживають у значно менших обсягах. Основні покупці гречаної крупи – це Польща, Німеччина та Ізраїль, також гречка користується попитом у Сербії, проте вона традиційно там і вирощується [19].

Досить вагомі експортні показники крупи із зерна зернових культур (табл. 5.5). Уже в 2023 році порівняно до 2021 року зріс експорт круп на 24,6 % і становив 41,0 тис. т, при цьому за згаданий період знизилася середня експортна ціна в доларовому еквіваленті на 12,0 % до 376,1 дол. США/т, тоді як у грошовому еквіваленті ціна зросла на 19,6 %.

У 2024 році за період січень-жовтень, у порівнянні до відповідного періоду 2023 року, відзначено зниження експорту круп із зерна зернових культур на 25,0 %, обсяг експорту становив 27,4 тис. т, при цьому середня експортна ціна зросла на 4,0 % – до 386,5 дол. США/т.

На сьогодні знизився попит на дорогі крупы (види рису, кус-кус, булгур), проте високий попит зберігається на дешеву круп'яну продукцію (пшеничну, перлову, ячмінну). Водночас першість з експорту визнана за безглютеновою продукцією – горохом, просом, кукурудзою. Цей тренд зберігається протягом 10 років, про що зазначив комерційний директор ТОВ «Терра» Олександр Ясинський під час форуму «Зерно і переробка: розвиток попри війну – 2024» [20].

Таблиця 5.5

**Показники експорту крупы із зерна зернових культур
за 2021-2023 рр.**

Показник	2021	2022	2023	Зростання/зниження до попереднього періоду, % (рази)	
				2023 р. / 2022 р.	2023 р. /2021 р.
Вартість, тис. дол. США	14192	8815	15562	+76,5	+9,7
Вага, тис. т	33,2	20,0	41,4	+2,1 раза	+24,6
Середня експортна ціна, дол. США/т	427,5	442,7	376,1	-15,0	-12,0
Середня експортна ціна, грн/т (по курсу долара за даними НБУ)	11666,0	14316,1	13950,7	-2,6	+19,6

Складено за даними Державної митної служби України [16].

В умовах війни основним напрямом експорту для українських круп став ринок ЄС (вівсяна крупа). Особливо перспективна наразі кукурудзяна продукція (для південних країн). Проте на цьому ринку висока конкуренція з боку Туреччини, яка купує українське зерно, переробляє і продає дешевше кінцевий продукт.

Основні країни-споживачі крупы із зерна зернових культур у 2023 році наведені на рисунку 5.6.

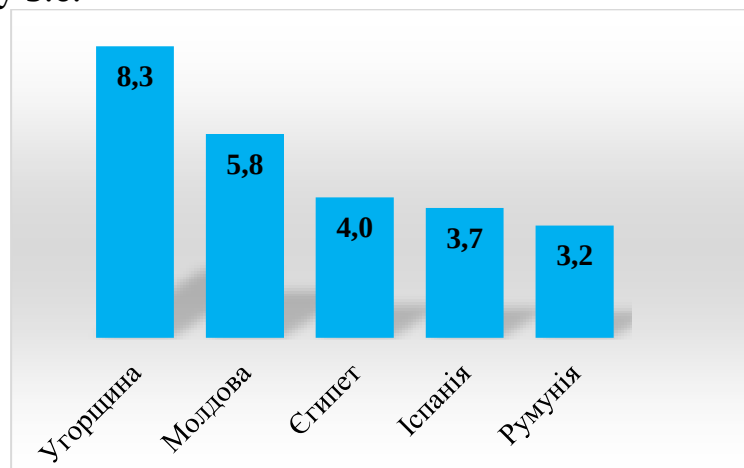

Рис. 5.6. Основні країни-споживачі крупы із зерна зернових культур у 2023 році, тис. т [16].

За січень-жовтень 2024 року змінилася географія експорту крупы із зерна зернових культур. Так найбільше експортовано круп до Молдови – 5,5 тис. т, на другому місці Румунія – 4,8 тис. т, далі – Ізраїль, Литва, Держава Палестина.

Стосовно імпорту круп'яних виробів, то постачання круп усіх категорій у 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилося на 34,7 %, а у порівнянні до 2021 року – зменшилося на 34,5 % (табл. 5.6). Така динаміка пояснюється активною фазою війни на території України і пов'язаними з цим факторами.

Водночас у 2023 році відзначається значне збільшення валютних витрат – на 61,3 %, що свідчить про суттєве здорожчання круп'яної продукції.

Таблиця 5.6

**Показники імпорту крупи із зерна зернових культур
за 2021-2023 рр.**

Показник	2021	2022	2023	Зростання/зниження до попереднього періоду, % (рази)	
				2023 р. /2022 р.	2023 р. /2021 р.
Вартість, тис. дол. США	2382	2036	2517	+23,6	+5,7
Вага, т	4215	2050	2762	+34,7	-34,5
Середня імпортна ціна, дол. США/т	565,1	993,2	911,3	-8,2	+61,3
Середня імпортна ціна, грн/т (по курсу долара за даними НБУ)	15422,2	32119,1	33800,0	+5,2	+2,2 раза

Складено за даними Державної митної служби України [16].

У 2024 році продовжується зростання імпорту крупи із зерна зернових культур. Так, за період січень – жовтень, у порівнянні до відповідного періоду 2023 року, імпорт зріс на 15,8 % – до 2562 т, а середня імпортна ціна за даний період знизилася на 6,4 % – до 848,2 дол. США/т [16].

У 2024 та 2023 роках основними країнами, які постачали крупи із зерна зернових були: Угорщина, Італія, Німеччина. У 2023 році Угорщина імпортувала до України 1226 т круп із зерна зернових за середньою імпортною ціною 721, 9 дол.США/т (рис. 5.7).

Рис. 5.7. Основні країни-імпортери крупи із зерна зернових культур у 2023 р., т

Єдина круп'яна культура, яку Україна досить багато імпортує, це рис, що пов'язано із природними умовами його вирощування. В Україні рис вирощують у Одеській та Херсонській областях. Так, у 2021 році рису було вирощено 49,5 тис. т, імпортовано – 83 тис. т.

У 2023 році імпортовано рису 76,5 тис. т, що на 11,9 % менше порівняно з 2022 роком. Середня імпортна ціна становила 737,3 дол./т, що на 6,7 % менше ніж у 2022 році (790,5 дол.США/т). Найбільші постачальники: Індія – 30,1 тис. т за ціною 712,0 дол.США/т. та Китай – 26,6 тис. т за ціною 716,8 дол.США/т [16].

Індія, як найбільший експортер рису, запровадила додаткові обмеження на його постачання для забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки. Скорочення імпортних постачань зумовлене зростанням світових цін на рис та низькою платоспроможністю населення.

Разом з тим уже в 2024 році на перше місце по імпорту рису до України виходить В'єтнам – 20,7 тис. т за ціною 779,8 дол.США/т, Індія – 15,0 тис. т за ціною 771,9 дол.США/т, Китай – 14,9 тис. т за ціною 735,1 дол.США/т.

У січні – жовтні 2024 року імпортовано 72,8 тис. т, що на 17,5 % більше порівняно з січнем – жовтнем 2023 року. Середня імпортна ціна становила 756,1 дол.США/т, що на 1,6 % більше порівняно із січнем – жовтнем 2023 року (743,9 дол.США/т).

Динаміка імпорту рису, як зернової культури, за січень – жовтень 2024 року зазнала коливань (рис. 5.8) [21].

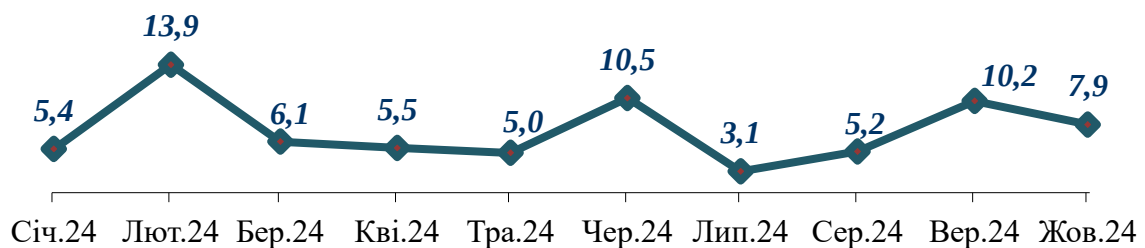

Рис. 5.8. Динаміка імпорту рису за січень – жовтень 2024 року, тис. т.

Складено за даними Державної митної служби України.

Від початку 2024 року найбільші поставки рису до України виявилися в лютому – 13,9 тис. т, найменші у липні – 3,1 тис. т

Експерти USDA досить оптимістично налаштовані та вважають, що світ зможе подолати прогнозований дефіцит рису. Згідно з оцінками світового попиту та пропозиції в сільському господарстві світове виробництво рису в 2023–2024 маркетингових роках становитиме 8,1 млн т, що більше, ніж у 2022–23 роках [22].

У цілому зовнішня торгівля борошномельно-круп'яною продукцією в Україні зростає. Разом із нашими міжнародними партнерами і аграріями підприємства галузі зможуть реалізувати свої цілі щодо розвитку як підприємств, так і галузі загалом та збільшити присутність української продукції на міжнародних ринках.

Рівень розвитку підприємств з виробництва борошна та круп в Україні на сьогодні вище середнього європейського. В експлуатацію, незважаючи на воєнні дії, вводяться нові підприємства з використанням як вітчизняного устаткування, так і техніки провідних зарубіжних виробників. Аграрний потенціал України дозволяє вітчизняним виробникам досягати провідних місць на міжнародних продовольчих ринках.

5.2. Хлібопекарська галузь

Повномасштабна військова агресія в Україні спричинила негативні процеси, що відбиваються в цілому на роботі підприємств хлібопекарської галузі, зокрема у виробництві та реалізації продукції. Виробники хлібопекарської продукції вимушені реагувати на нові виклики, спричинені негативними факторами, що пов'язані із подорожчанням сировинних ресурсів, енергоносіїв, пально-мастильних матеріалів, порушенням логістичних ланцюгів. Проте незважаючи на ситуацію, що склалася в державі, хлібопекарська галузь залишається однією з найрозвиненіших. Вона представлена широкою мережею вітчизняних хлібо-заводів і пекарень, які забезпечують населення продукцією першої необхідності та задовольняють потреби споживачів у нових видах хлібопекарської продукції.

Робота хлібопекарських підприємств у воєнні часи потребує постійного переналаштування та готовності до швидкого реагування на ризики. Тому керівникам підприємств необхідно розробити ефективну стратегію, яка дасть можливість утримувати стійкі виробничі позиції на ринку хлібопекарської продукції.

Незважаючи на значущість хліба у харчовому раціоні людини, останніми роками спостерігалось зниження обсягів виробництва та споживання хлібопекарської продукції загалом. За даними Державної служби статистики України у довоєнний 2021 рік серед основних харчових продуктів, що входять до споживчого кошика (у відсотковому співвідношенні) на хлібні продукти припадало 9 % споживання, або 92,7 кг на одну особу за рік [23]. Динаміка виробництва хлібопекарської продукції у довоєнний період за 2019-2021 роки була наступною (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Динаміка виробництва хлібопекарської продукції за видами за 2019-2021 рр., тис. т

Найменування продукції за номенклатурою продукції промисловості (НПП)	Код продукції за НПП	Кількість виробленої промислової продукції, тис. т			2021р. до 2019 р., %
		2019	2020	2021	
Хліб та хлібобулочні вироби нетривалого зберігання, у т.ч.	10.71.11.00	892,9	750,3	845,1	-5,4
Хліб житній	10.71.11.00.10	8,3	5,7	5,4	-34,9
Хліб пшеничний	10.71.11.00.20	364,9	302,8	350,6	-3,9
Хліб житньо-пшеничний і пшенично-житній	10.71.11.00.30	269,4	233,3	252,8	-6,2
Вироби булочні	10.71.11.00.40	238,1	198,8	223,4	-6,2
Хліб дієтичний	10.71.11.00.50	1,3	1,0	1,1	-15,4
Хліб інший	10.71.11.00.90	10,9	8,7	11,8	8,3

Складено і розраховано авторами за даними Держстату України [11].

Аналіз виробництва хлібобулочної продукції за досліджувані 2019-2021 роки показав, що в цілому відбулося зниження виробництва за три роки на 5,4 %. За номенклатурою продукції найбільше скоротилося виробництво хліба житнього – на 34,9 %, хліба дістичного – на 15,4 %. Натомість зросло виробництво інших хлібів на 8,3 %, а саме хлібів з додатковими властивостями (бездріжджеві, білкові, з добавками тощо).

Щодо обсягів виробництва хлібобулочної продукції починаючи із 2022 року і на сьогодні дані офіційної статистики відсутні, однак динаміку можна відстежити за індексами виробництва, оприлюдненими Держстатом (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

**Індекси виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів
за 2022-2024 рр.**

Період	Індекс продукції, %	Зростання/ зниження, %
Січень-грудень 2022 р. до січня-грудня 2021 р.	78,0	-22,0
Січень-грудень 2023 р. до січня-грудня 2022 р.	103,2	+3,2
Січень-червень 2024 р. до січня-червня 2023 р.	105,9	+5,9
Червень 2024 р. до травня 2024 р.	79,9	-20,1

Складено і розраховано авторами за даними Держстату України [11].

У 2022 році виробництво хлібопекарської продукції було меншим на 22,0 % ніж у 2021 році, що стало наслідком військової агресії. На сьогодні ситуація стабілізувалася і вже у 2023 році індекс виробництва зріс на 3,2 %, а за період січня-червня 2024 року до такого ж періоду 2023 року зростання виробництва знаходиться на рівні 5,9 %. Місячна динаміка поточного року не така обнадійлива – індекс виробництва у червні 2024 року становив 79,9 % до травня цього ж року, зниження виробництва склало 20,1 %.

Від початку повномасштабної війни виробники хлібопекарської галузі зіткнулися з новими викликами, пов'язаними зі знищенням енергоінфраструктури та відключенням електроенергії, значним подорожчанням логістики та міграційними процесами населення, що призвело до скорочення обсягів виробництва у 2022 році [24].

На фоні зростання інфляційних процесів, збільшення цін на продукти з основного кошика споживачів спостерігається суттєве зростання вартості хліба, при цьому практично всі складові собівартості останнього продовжують дорожчати.

Споживчі ціни на більш традиційні види хлібобулочної продукції за 2021-2023 роки зазнали змін (табл. 5.9).

Так, середні споживчі ціни за період з 2021 по 2023 роки зросли від 28,4 % (на батон) і до 37,0 % (на хліб пшеничний з борошна першого гатунку). За період з 2023 року по 2022 рік ріст споживчих цін уповільнився, і знаходився в межах 4,8 – 6.9 %.

Середні споживчі ціни на товари (послуги) по Україні, грн

Вид продукції	Одиниця виміру	Грудень			2023/2022, %	2023/2021, %
		2021	2022	2023		
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	33,08	40,94	43,43	106,1	131,3
Хліб пшеничний з борошна першого гатунку	кг	26,29	33,23	36,02	108,4	137,0
Хліб житній, житньо-пшеничний	кг	27,46	35,11	36,80	104,8	134,0
Батон	500 г	17,88	21,48	22,96	106,9	128,4

Складено і розраховано авторами за даними Держстату України [11].

Наведені дані свідчать, що збільшення цін на хліб та хлібобулочні вироби відбувалося на фоні зростання інфляційних процесів. Подорожчання хліба насамперед зумовлено високими цінами на сировинні складові: борошно, цукор, яйця, олієжирову сировину, а також зростанням цін на енергоносії та пально-мастильні матеріали.

У 2024 році продовжується зростання споживчих цін на хлібобулочну продукцію. На рисунку 5.9 наведено динаміку споживчих цін на хліб пшеничний з борошна вищого гатунку та хліб житній, житньо-пшеничний.

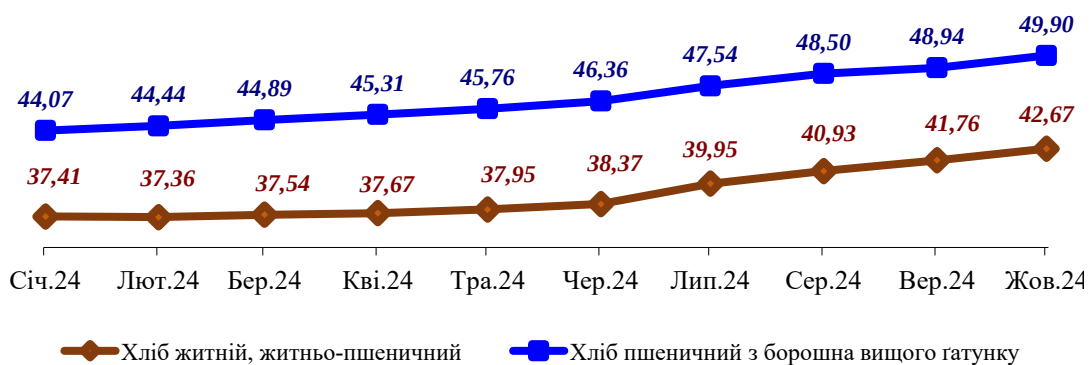

Рис. 5.9. Динаміка споживчих цін на окремі види хліба у 2024 р., грн/кг

Із наведених даних можна зробити висновок, що споживчі ціни почали зростати ще з початку 2024 року, ріст цін у жовтні від початку року на хліб пшеничний з борошна вищого гатунку склав 13,2 %, на хліб житній, житньо-пшеничний – 14,1 %. Така тенденція простежується і на інші види хлібопекарської продукції.

Разом із тим у хлібопекарській галузі спостерігаються зростання цін на технологічне устаткування, сировину та паливно-енергетичні ресурси, втрачено

сировинну базу внаслідок окупації територій та знищення потужностей із зберігання сировини. Також у галузі відзначена висока плинність кадрів, що призводить до зниження ефективності діяльності підприємств і відбивається на їхній прибутковості.

Підприємства хлібопекарської галузі працюють у надскладних сучасних умовах, які характеризуються перебоями в подачі електроенергії, зупинками виробництва через обстріли і потребують державної підтримки.

Факторами розвитку хлібопекарської галузі можуть стати програми підтримки виробників, як державні, так і міжнародні. Наразі в країні запроваджено кілька таких програм, спрямованих на виділення коштів чи видачу дешевих кредитів для переробної галузі. Наприклад, програма Міністерства економіки України спільно з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) на виділення коштів (до 8 млн. гривень) та кредитування 5-7-9%, що запроваджена державою. Такі кошти виробники галузі можуть спрямовувати на оновлення чи придбання нового обладнання, розширення власного виробництва тощо [25].

Військові дії в країні відобразились як на виробництві (сировина, енергозабезпечення, логістика, трудові ресурси), так і на споживанні хлібопекарської продукції та її цінах. На фоні зростання інфляційних процесів, збільшення цін на продукти з основного кошика споживачів спостерігається суттєве зростання вартості хліба.

Незважаючи на низку труднощів, хлібопекарські підприємства постійно вдосконалюють виробничі процеси, налагоджують відносини з постачальниками сировини і споживачами хлібопекарської продукції, розширюють асортимент та технологію виробництва, щоб виробляти й реалізовувати якісний продукт, в достатній кількості для населення України.

5.3. Молочна галузь

Функціонування молочного ринку України забезпечують багато сфер агропромислового комплексу, серед яких визначальна роль належить молокопереробній галузі. Процеси, які відбувалися останнім часом в економіці, призвели до суттєвих змін на ринку продовольства в цілому, і, зокрема, на ринку молока і молочних продуктів. Змінюється чисельність учасників ринку, умови виробництва кінцевого продукту, зростає собівартість через здорожчання енергоносіїв та інших складових. До того ж молочний сектор, як і інші галузі агропромислового комплексу, потерпає від військової агресії. Нові українські реалії вимагають і нових підходів щодо оцінки цих процесів за результатами наукових досліджень, розробки конкретних напрямів дій на перспективу. Тому актуалізується необхідність подальшого наукового обґрунтування теоретичних та прикладних основ формування ефективної системи регулювання і функціонування молочного ринку України, оскільки частина важливих проблем досліджена недостатньо або ж потребує постійного моніторингу.

За інформацією, викладеною у джерелі [26], кількість молокопереробних підприємств у 2020–2022 роках становила відповідно 192, 178 та 120 одиниць,

тобто повномасштабне вторгнення у 2022 році призвело до скорочення виробників молочних продуктів на 58 одиниць.

В інших джерелах [27] наявна інформація, за якою станом на 1 січня 2022 дозвіл на виробництво молочних продуктів отримали 140 суб'єктів підприємницької діяльності у сфері переробки та виробництва молокопродуктів, однак з них лише 111 здійснювали виробничу діяльність. Із початком воєнних дій молокопереробна галузь втратила на окупованих і тимчасово окупованих територіях 38 підприємств, тому станом на 1 грудня налічувалося 73 працюючих суб'єкти господарювання у цій сфері АПК. Загальна потужність підприємств, які залишилися, становить 4,9 млн т сировини. Виходячи з попередніх досліджень, у 2022 році у всіх категоріях господарств вироблено близько 8 млн т молока, з них понад 60 % у господарствах населення, а на перероблення надійшло до 3 млн т. Отже, потужності підприємств були не завантажені, а це вкрай негативний чинник, оскільки у такому випадку затрати, зокрема й на енергоносії, на одиницю виробленої продукції значно вищі, ніж при роботі підприємства на повну потужність. Окрім того аварійні і стабілізаційні відключення електроенергії та перехід на генератори спричинили зростання собівартості продукції на 10–15%.

На жаль в умовах воєнного періоду відсутня офіційна статистика щодо обсягів виробництва молочних продуктів за видами, а наявні лише індекси виробництва, тобто показник збільшення або ж зменшення до попереднього року. Згідно з такою інформацією здійснено розрахунки та аналіз (табл. 5.10). І виробництво усієї продукції харчової промисловості, і молочних продуктів зокрема, у довоєнний період відрізнялося строкатістю, але здебільшого індекси виробництва до попереднього року були нижчими за 100 %. Із початком повномасштабного вторгнення у 2022 році молокопереробна галузь зазнала значних втрат у всіх сферах своєї діяльності, що спричинило зниження виробництва на 20,4 %. Однак у подальшому галузь відновила багато позицій, що стало поштовхом до нарощування виробництва молочних продуктів у 2023 році на 4,0 %. Харчова промисловість у цілому мала кращий показник – 115,6 % до попереднього 2022 року.

Таблиця 5.10

**Індекси виробництва молочних продуктів
за 2020-2023 роки, %**

Показник	Період (рік)						2022 до 2021,%	2023 до 2022, %
	2010	2015	2020	2021	2022	2023		
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	103,7	89,1	99,2	94,6	78,4	115,6	-21,6	+15,6
Виробництво молочних продуктів	98,6	98,7	100,2	94,5	79,6	104,0	-20,4	+4,0

Складено і розраховано авторами за даними Держстату [11].

У січні-березні 2024 року до січня-березня 2023 року за даними Держстату індекс виробництва молочних продуктів становить 104,9 %, тобто відбулося зростання на 4,9 % (рис. 5.10).

Рис. 5.10. Індекси виробництва продукції за січень-березень 2024 року порівняно із січнем-березнем 2023 року, %

У промисловості в цілому за цей період індекс виробництва становить 111,2 % , тоді як у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів показник вищий – 117,6 % [11]. До кінця поточного року ситуація може змінитися у той чи інший бік.

Молокопереробна галузь України завжди була експортоорієнтованою. Однак останніми роками через зниження рівня розвитку сировинної бази та багатьох інших чинників обсяги експорту почали знижуватись. Проте 2022 рік, який на початку війни був надто несприятливим, виявився вдалим через поступове зміцнення експортних позицій. Навесні з початком воєнних дій внутрішній попит катастрофічно знизився, експорт молочних продуктів теж був украй обмеженим. Однак влітку 2022 року ситуація у зовнішній торгівлі кардинально змінилась. Українські виробники спільно з трейдерами та за допомоги урядових структур змогли напрацювати нові логістичні можливості й експорт почав стрімко зростати.

Необхідною і ефективною стала допомога країн ЄС, які значно спростили умови транзиту через свою територію і, що найголовніше, дозволили постачати в Європу товари без квот та мит. Адже лівова частка окремих товарів (масла, сухого молока, казеїну) у цей час продавалася саме в ЄС.

На активність експорту впливала також і ринкова ситуація. В ЄС впродовж трьох кварталів 2022 року ціни на молочну продукцію зростали. Наприклад, вершкове масло в ЄС тривалий період продавалося за цінами понад 7500 USD/т. Проте в третьому кварталі 2022 року ціни почали різко знижуватися. В лютому 2023 року вартість вершкового масла в ЄС вже опустилася нижче позначки 5000 USD/т, а СЗМ коштувало лише 2800 USD/т, що на третину менше, ніж у 2022 році. При таких цінах українським експортерам стало вже не надто цікаво торгувати навіть з європейськими країнами [28, 29].

Українські експортери зорієнтувалися в умовах, які склалися на ринку ЄС у певний період 2022 року. Це дало можливість за результатами 2022 року вести український експорт масла на рівень значно вищий, ніж у попередньому, довоєнному році (табл. 5.11).

Зміни у імпорті та експорті молочних продуктів варто розглянути у трирічний період на прикладі масла вершкового та сирів.

У 2022 році обсяги експорту масла вершкового порівняно з довоєнним 2021 роком зросли на 29,9 % і становили 14102 т. Експортна виручка зросла на 56,3 % – до 81741 тис. дол. США. Експорт сирів усіх видів також зріс: за обсягами – на 29,8 %, за вартістю – на 58,4 %.

Однак у 2023 році порівняно з 2022 роком відбулися різкі зміни – обсяги експорту масла вершкового становили усього 7790 т, що менше на 44,8 %. Не досягнуто навіть рівня довоєнного 2021 року – зниження становить 28,2 %.

Щодо імпорту, то тут ситуація діаметрально протилежна: у 2022 році значне зниження по обох аналізованих позиціях (на 82,6 % та 87,7 %), у 2023 році до 2022 — велике зростання відповідно у 1,1 та 1,4 раза.

Таблиця 5.11

**Показники експорту та імпорту масла вершкового і сирів усіх видів
за 2021-2023 роки**

Показник	Період, рік					
	2021	2022	2023	2022 до 2021, %	2023 до 2022, %	2023 до 2021, %
ЕКСПОРТ						
<i>Масло вершкове</i>						
Вартість, тис. дол. США	52304	81741	41770	+56,3	-48,9	-20,1
Вага, т	10856	14102	7790	+29,9	-44,8	-28,2
<i>Сири усіх видів</i>						
Вартість, тис. дол. США	26689	42274	39962	+58,4	-5,5	49,7
Вага, т	6921	8983	8879	+29,8	-1,2	28,3
ІМПОРТ						
<i>Масло вершкове</i>						
Вартість, тис. дол. США	45530	7908	16633	-82,6	+110,3	-63,5
Вага, т	9146	1129	2657	-87,7	+135,3	-70,9
<i>Сири усіх видів</i>						
Вартість, тис. дол. США	260328	182160	20774	-30,0	-88,6	-92,0
Вага, т	55190	33818	33685	-38,7	-0,4	-39,0

Складено і розраховано авторами за даними Державної митної служби [16].

Основними покупцями сирів усіх видів у 2023 році за даними Державної митної служби України стали Казахстан і Молдова, частки яких у загальному обсязі експорту цих продуктів становлять відповідно 38,1 % та 37,6 % (табл. 5.12). Щодо імпорту сирів, то найбільшим постачальником є Польща з часткою 45,1 %. П'ята частина сирів усіх видів надійшла з Німеччини.

Найбільше масла вершкового в Україні закупила Молдова – 41,1 % від загального експорту. Другу і третю позиції посідають Азербайджан і Казахстан із показниками 15,9 % та 11,7 %. Водночас до нашої держави найбільше вершкового масла надійшло з Нідерландів – 42,4 % усього імпорту.

Позиції України як експортера молочних продуктів на світовому ринку постійно змінюються. Останні кілька десятиріччів країна традиційно була нетто-експортером молочної продукції, але за 2019-2021 роки ситуація змінилася, експорт скорочувався, а імпорт стрімко зростав. У 2021 році, вперше за роки неза-

лежності, обсяг імпорту молочних товарів фактично зрівнявся з обсягом експорту в еквіваленті молока, тоді як у грошах навіть трохи перевищив його.

Таблиця 5.12

**Географічна структура експорту та імпорту
окремих видів молочної продукції у 2023 році**

ЕКСПОРТ		ІМПОРТ	
Основні країни-покупці	Частка у загальному обсязі (за вагою), %	Основні країни-постачальники	Частка у загальному обсязі, %
Сири усіх видів			
Казахстан	38,1	Польща	45,1
Молдова	37,6	Німеччина	22,5
Латвія	7,4	Нідерланди	9,8
Німеччина	3,2	Франція	5,2
Азербайджан	2,9	Італія	5,1
Інші	10,8	Інші	12,3
Масло вершкове			
Молдова	41,1	Нідерланди	42,4
Азербайджан	15,9	Німеччина	16,4
Казахстан	11,7	Франція	12,6
Ізраїль	10,5	Польща	12,4
Польща	3,6	Естонія	4,7
Інші	17,2	Інші	11,5

Складено і розраховано авторами за даними Державної митної служби [16].

Можливість експорту та його економічна привабливість впливає на внутрішній молочний ринок: визначає попит переробних підприємств на сире молоко, і, відповідно, призводить до зміни його закупівельної ціни. Активність експортних продажів залежить від кон'юнктури світового ринку, спроможності вітчизняних підприємств конкурувати на цьому ринку та наявності доступної сировини [28].

Молочний ринок має задовольняти різнобічний попит споживачів; розширювати ринки збуту молочної продукції; створювати додану вартість; сприяти підвищенню добробуту населення територіальних громад через участь у процесі аграрників; поповнювати оборотні активи як молокопереробних, так і сільськогосподарських підприємств; сприяти оптимальному режиму роботи всіх ланок організаційно-технологічного процесу інтегрованого виробництва молочної продукції. Значимість молочного сектору АПК зумовлює необхідність раціонального поєднання механізмів ринкового саморегулювання із інструментами державного втручання в сучасні економічні процеси [30, 31].

Розвиток молочного ринку України визнано пріоритетним, оскільки функціонує задля важливих цілей та характеризується не тільки економічною, а й соціальною спрямованістю. На сьогодні молокопереробна галузь має значні проблеми із сировинною базою, а діяльність підприємств супроводжується багатьма викликами і ризиками. Виробники молочної сировини переважно малі та роздрібнені, що практично унеможливує довгострокові партнерські відносини з переробниками, справляє негативний вплив на якість молока і формування ефективної цінової політики.

Через повномасштабне вторгнення зруйновані або ж зазнали значних фінансових і матеріальних втрат багато молокопереробників. Значна їхня частка змушена була перенести свої потужності в інші регіони та налагоджувати діяльність у нових умовах. Для подолання викликів і ризиків сьогодення український молочний ринок потребує і державної, і міжнародної підтримки. Зрозуміло, що в умовах військового стану бізнесу необхідно пристосовуватися до нових реалій, розробляти резервні плани щодо нарощування виробництва та зміцнення експортних позицій, формувати нові підходи до логістики та здійснювати ефективне управління ризиками.

5.4. Олійно-жирова галузь

Олійно-жирова галузь України вирізняється як важлива складова харчової індустрії держави, що забезпечує значні бюджетні надходження. Продукції цієї галузі достатньо як для внутрішнього споживання, так і постачання на зовнішні ринки.

Підприємства олійно-жирової галузі можна поділити на дві основні групи: перша – олійно-екстракційні заводи й олійно-жирові комбінати, друга – цехи малої потужності та олійниці. На частку підприємств першої групи припадає до 80 % загального обсягу переробки соняшнику.

За час ведення воєнних дій у державі ситуація у виробництві олійно-жирової продукції була нестабільною і у різні періоди мала свої особливості, тенденції та умови для розвитку.

Індекси виробництва олії та тваринних жирів і порівняння цієї галузі з показниками у промисловості в цілому, у переробній промисловості й у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів характеризувалися такими показниками (табл. 5.13).

Таблиця 5.13

Індекси виробництва олії та тваринних жирів у 2020–2023 роках

Галузь	Індекси виробництва за період, %:			
	2020 рік до 2019 року	2021 рік до 2020 року	2022 рік до 2021 року	2023 р. до 2022 р.
Промисловість	95,5	101,9	63,3	105,9
Переробна промисловість	94,1	102,4	59,0	112,3
Виробництво харчових продуктів	99,5	94,1	79,0	115,1
Виробництво олії та тваринних жирів	104,8	80,4	75,3	125,9

Сформовано за даними Держстату України [11].

Згідно з даними Держстату у 2021 році виробництво олії та тваринних жирів знизилося порівняно з 2020 роком на 19,6 %, а початок військової агресії

у 2022 році спричинив подальше падіння виробництва – його індекс становив лише 75,3 % до 2021 року. Водночас у промисловості в цілому цей показник був нижчим – на рівні 63,3 %.

За даними офіційної статистики у 2023 році відбулося суттєве нарощування обсягів готової продукції порівняно з 2022 роком як у виробництві усіх харчових продуктів (індекс становить 115,1 %) , так і у виробництві олії та тваринних жирів, де відбулося зростання на 25,9 %. Слід зазначити, що у переробній промисловості за цей період виробництво зросло на 12,3 %, а у промисловості в цілому дещо менше – на 5,9%.

Реалізація олії та тваринних жирів у грошовому еквіваленті за даними Держстату у 2022 році суттєво зменшилася порівняно з 2021 роком – із 186561,4 млн грн до 153167,6 млн грн (на 33393,8 млн грн, або на 17,9 %). Падіння було не таким стрімким, як у переробній промисловості, де обсяги реалізації зменшилися на 31,6 %, та у промисловості в цілому, де зменшення становило 21,7 % (табл. 5.14). Натомість харчова промисловість попри всі небезпеки й проблеми початку війни і пов'язане з ними зменшення виробництва готових харчових продуктів через окупацію та руйнацію підприємств змогла забезпечити населення держави достатньою кількістю продовольства, хоча обсяги реалізації готових продуктів і знизилися на 62893,1 млн грн, або на 10,7 %.

Таблиця 5.14

**Обсяг реалізованої промислової продукції
у 2021–2023 роках, млн грн**

Галузь	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2022 р. до 2021 р.	2023 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
Промисловість	3589379,0	2811572,2	3271433,2	78,3	91,1	116,4
Переробна промисловість	2200378,5	1505743,6	1831310,5	68,4	83,2	121,6
Виробництво харчових продуктів	585094,0	522200,9	632474,4	89,3	108,1	121,1
Виробництво олії та тваринних жирів	186561,4	153167,6	183204,1	82,1	98,2	119,6

Сформовано за даними Держстату України [11].

Для українських виробників олія соняшникова є перспективним експортним продуктом. Про це свідчать експортні показники олії соняшникової за 2021-2023 роки та січень-квітень 2024 року (табл. 5.15).

Так, у 2023 році експорт олії соняшникової у порівнянні з показником довоєнного 2021 року збільшився на 11,9 % до 5740,8 тис. т, і на 33,8 % вище показника 2022 року. При цьому середня експортна ціна у доларовому еквіваленті у 2023 році до 2021 року знизилася – на 29,9 %, до 2022 р. – на 4,8 %.

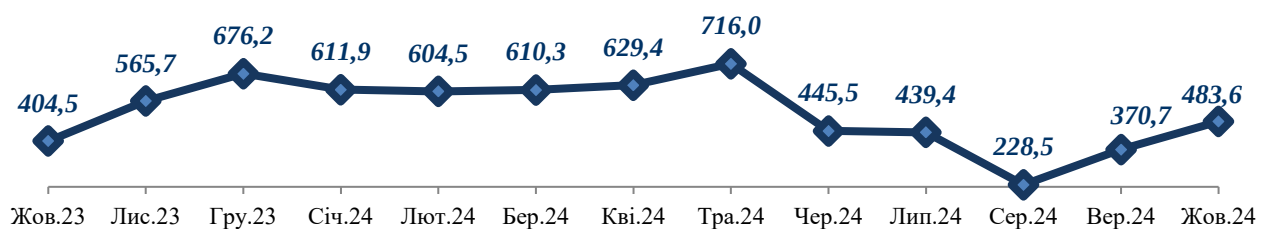
**Показники експорту олії соняшникової
за 2021-2023 роки та січень-квітень 2024 року**

Показник	2021	2022	2023	Січень- листопад 2023 р.	Січень- листопад 2024 р.	Зростання/зниження до попереднього періоду, %		
						2023 р./ 2022 р.	2023 р./ 2021 р.	січень- листопад 2024 р./ січень- листопад 2023 р.
Вартість, тис. дол. США	6387636	5464151	5006924	4480090	4695028	-8,4	-21,6	+4,8
Вага, тис. т	5132,1	4290,3	5740,8	5064594	5629329	+33,8	+11,9	+11,2
Середня експортна ціна, дол. США/т	1244,6	1273,6	872,2	884,6	834,0	-31,5	-29,9	-5,7
¹ Середня експортна ціна, грн/т	33966,0	41188,0	32348,9	31986,8	34487,1	-21,5	-4,8	+7,8

Сформовано за даними Державної митної служби [16].

¹Курс НБУ :2023 р.= 37,09 грн за 1 дол.США, 2022 р. = 32,34 грн за 1 дол.США, 2021 р. = 27,29 грн за 1 дол.США , січ.-лист. 2023 р. = 36,16 грн за 1 дол.США, січ.-лист. 2024 р. = 41,35 грн за 1 дол.США.

У січні – листопаді 2024 року експортовано олії соняшникової 5,6 млн т, що на 11,2 % більше ніж у січні – листопаді 2023 року. Середня експортна ціна становила 834,0 дол.США/т, що на 5,7 % менше ніж у січні – листопаді 2023 року (884,6 дол.США/т). Динаміка експорту олії у розрізі місяців за період з жовтня 2023 року по жовтень 2024 року наведена на рисунку 5.11.

**Рис. 5.11. Динаміка експорту олії соняшникової
з жовтня 2023 року по жовтень 2024 року**

Підвищенню попиту на згадану продукцію поточного сезону з боку ключових світових імпортерів сприяла дещо привабливіша ціна на соняшкову олію порівняно з іншими рослинними оліями, внаслідок чого українські заводи активно нарощували переробку соняшнику. Також аналітики зазначають, що важливим чинником виступає забезпечення відносно стабільних відвантажень олії морським транспортом [32].

Частка України в світовій торгівлі соняшниковою олією за підсумками 2023/24 МР досягне майже 41%, про що повідомляють аналітики олійного ринку «УкрАгроКонсалт» з посиланням на USDA.

Найбільші експортери соняшникової олії з України – «Кернел», Bunge (завод з переробки соняшнику та портовий термінал, м. Миколаїв) та МХП.

Незважаючи на всі труднощі в своїй операційній та фінансовій діяльності, Кернел залишився найбільшим українським експортером олії, при цьому, з досить великим відривом від конкурентів. У 2022 році частка Кернелу становила 19 % (загалом компанією було експортовано близько 800 тис. т олії) [33].

Компанії МХП вдалося наростити обсяги експорту олії соняшникової у 2022 році до 280 тис. т. Незважаючи на те, що для МХП переробка соняшнику – це не основна діяльність, а лише допоміжна, частка ринку досягає 6,5 %. Водночас за аналізований період обсяги експорту соняшникової олії компанією Bunge значно знизилися. Вона експортувала менше ніж 200 тис. т олії, оскільки активи компанії постраждали внаслідок російської агресії.

Основні країни-споживачі соняшникової олії у 2023 році – Румунія (1171,3 тис. т), Туреччина (1069,4 тис. т) та Китай (563,0 тис. т). За десять місяців 2024 року найбільше експортовано олії соняшникової в Індію – 666,2 тис. т за ціною 828,6 дол.США/т, Іспанію – 554,5 тис. т за ціною 803,8 дол.США/т та Румунію – 534,7 тис. т за ціною 806,2 дол.США/т.

Україна й надалі залишиться гарантом вітчизняної та світової продовольчої безпеки. Найближчим часом агропромислова продукція, у тому числі олійно-жирова, залишатиметься ключовою статтею українського експорту, поповнюючи бюджет серйозними валютними надходженнями. Однак виклики й загрози сьогодення потребують від олійно-жирової галузі нових технологічних, маркетингових, логістичних та управлінських рішень.

5.5 Цукрова галузь

Світовий ринок цукру прийнято вважати одним із найдосконаліших серед більшості продовольчих ринків. Це зумовлено тим, що цукор є одним із найбільш поширених продуктів харчування серед населення планети. Він має низький рівень цінової еластичності (зміна ціни на цукор майже не впливає на обсяги споживання) та виділяється як найпридатніший продукт для довгострокового зберігання й транспортування.

Бурякоцукрова галузь визнана однією зі стратегічно важливих галузей харчової промисловості України, яка за багатьма показниками посідає одне з провідних місць в економіці держави. На початку 1990-х років цукрова галузь мала величезний виробничий потенціал. В Україні налічувалося 192 цукрових заводи, які виробляли майже 13% бурякового цукру в світі, при цьому щорічно переробляючи понад 40 млн тонн цукрових буряків.

Реформування АПК України, зміна форм власності, наслідки загальної економічної та фінансової кризи, значне подорожчання матеріальних ресурсів призвели до істотного підвищення витрат на вирощування буряків, що спричи-

нило зниження ефективності їх виробництва та, відповідно, виробництво цукру стало менш рентабельним, а в деякі роки навіть збитковим. У кілька разів зменшилася кількість працюючих заводів. Із 2017 по 2024 рік їхня кількість найбільшою була саме у 2017 році – 46 підприємств, найменшою у 2022 році – 23 підприємства [34]. Три роки поспіль у сезони цукроваріння працювали по 33 заводи, у 2023 році їх налічувалося 30, у 2024 році працюють 29 заводів (рис. 5.12). Таким чином за 30 років кількість працюючих заводів зменшилася у 6 разів.

За інформацією НАЦУ «Укрцукор», у сезоні 2024/2025 МР переробку цукрових буряків здійснюють 29 цукрових заводів, 28 з яких є учасниками Асоціації.

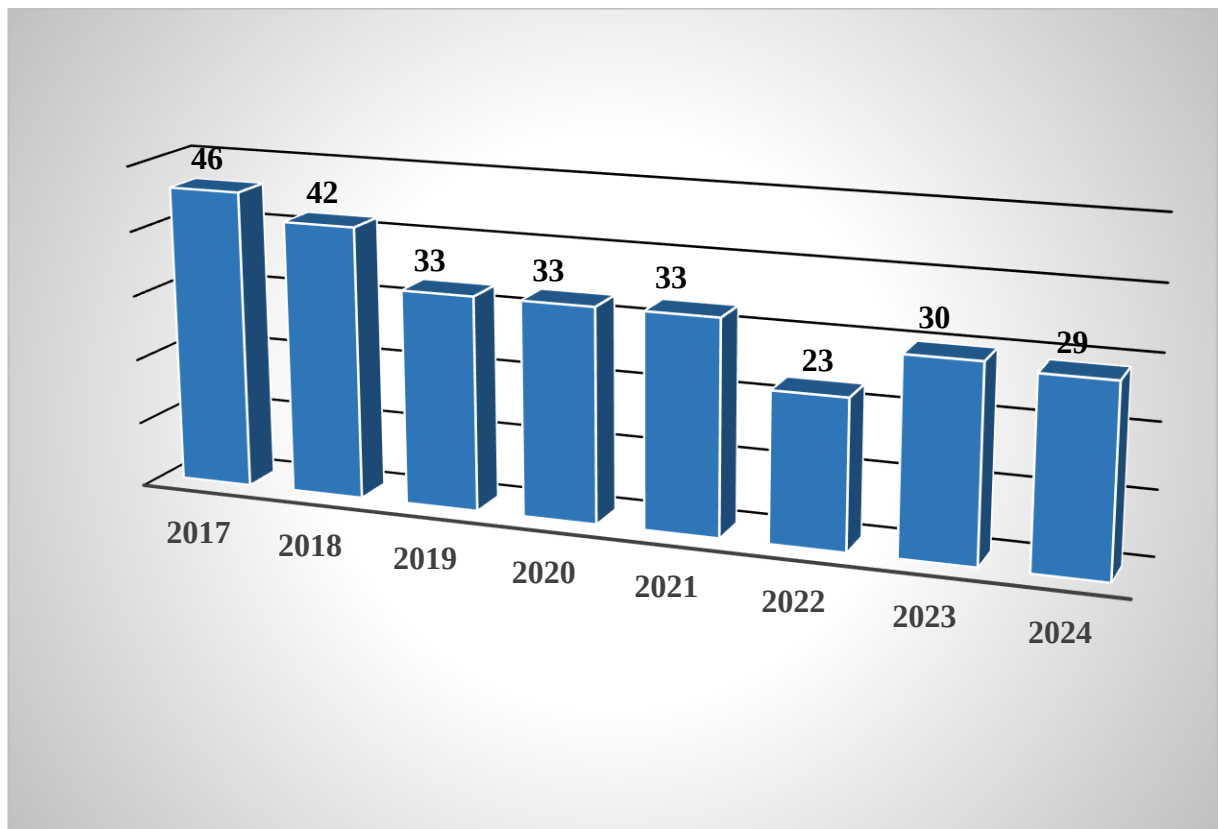

Рис. 5.12. Кількість працюючих цукрових заводів в Україні у 2017–2024 роках

За 2022 рік перероблено майже 9 млн т цукрових буряків, що більше ніж на 1 млн т менше у порівнянні з 2021 роком (10,15 млн т; 2020 рік – 8,7 млн т, 2019 рік – 9,84 млн т).

Виробництво цукру за 2022/23 МР склало 1,33 млн т, що на 120 тис. т менше ніж у 2021/22 МР (1,45 млн т; 2020/21 МР – 1,17 млн т, 19/20 МР – 1,48 млн т цукру).

За інформацією НАЦУ «Укрцукор», у 2023-2024 виробничому році українські цукрові заводи виробили 1,82 млн т цукру за внутрішньої потреби країни

900 тис. т. Потенціал експорту цукру на зовнішні ринки становив 900 тис. т цукру. Основними споживачами українського цукру в Європейському Союзі стали підприємства харчової промисловості – переробники, які безпосередньо використовують цукор у власному виробництві. Вони зацікавлені саме в українському цукрі, оскільки він якісний, відповідає стандартам ЄС і до певної міри дешевший, ніж у більшості країн Європейського Союзу [35].

Найбільше цукру із цукрових буряків (на одне підприємство) виготовлено на підприємстві, що знаходиться у Львівській області – майже 160 тис. т. Згада не підприємство було переможцем і минулого року з показником 135 тис. т, переробивши при цьому майже 1,1 млн т цукрових буряків. Вихід цукру – 14,4%.

Водночас друге і третє місця посіли підприємства з Вінницької області. Два провідні підприємства регіону разом виготовили понад 250 тис. т цукру. Спільно ТОП 3 компаній виробників цукру виробили майже 66% загальнонаціонального обсягу цукру.

Так, вироблено 7,5 т цукру на 1 га площі, що є рекордним показником для цукрової галузі України за усі роки спостереження і значно вищим показником ніж у попередні роки.

Загалом за шість років – з 2017 по 2023 рік найбільше цукру було вироблено у 2017 році – 2,14 млн т, найменше – 1,17 млн т – у 2020 році (рис. 5.13). Слід зазначити, що всі ці роки держава задовольняла внутрішній попит на цукор і мала достатню його кількість для експортних цілей.

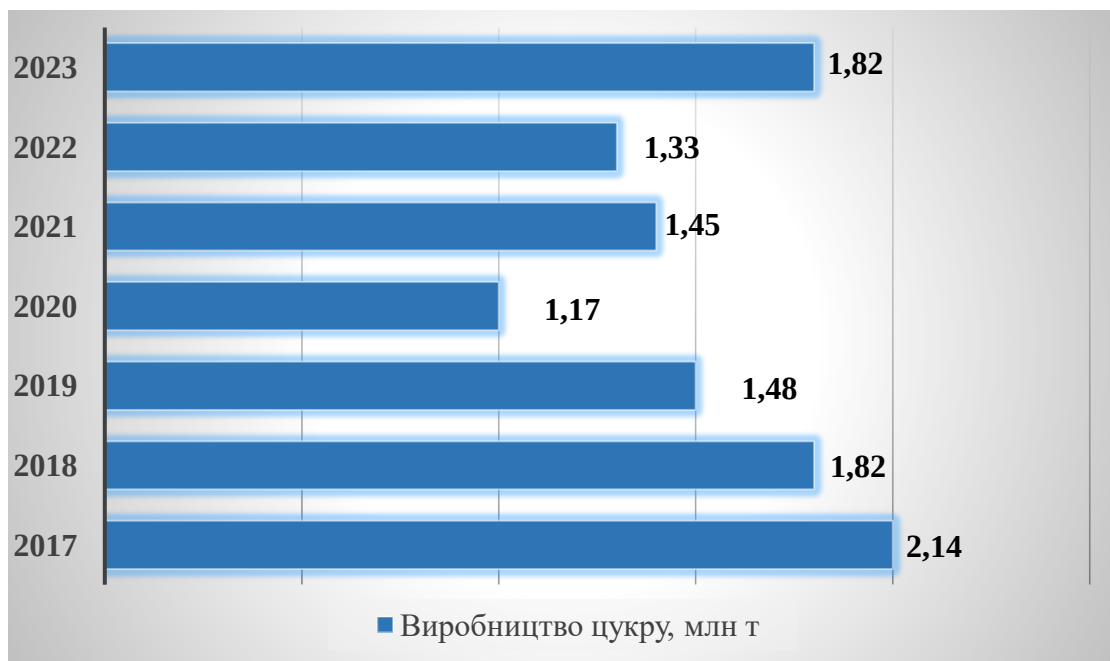

Рис. 5.13. Обсяги виробництва цукру в Україні у 2017–2023 роках

Українські виробники цукрових буряків зіткнулися з низкою викликів: збільшення витрат на добрива, засобів захисту рослин та паливе, зросли витрати на вирощування цукрових буряків на один гектар. Через війну відбулася

тимчасова зупинка деяких масштабних інвестиційних проєктів, хоча окремі цукрові заводи змогли завершити значні модернізаційні процеси і впровадили проєкти з енергозбереження для підвищення енергоефективності виробництва і якості продукції.

У 2022 році найбільшим виробником цукру в Україні стала компанія «Радехівський цукор». Обсяг її виробництва досягнув 25,6 % від загальної кількості виробленого за цей період цукру. На другому місці – «Астарта», цукрові заводи компанії виробили 21,2 % цукру від загального обсягу. Виробництво цукру «Укрпромінвест-Агро» становило 18,8 % в загальній структурі, ще 24,8 % цукру виробили інші компанії (рис. 5.14).

У 2023 році першість з виробництва цукру залишилася за компанією «Радехівський цукор». Обсяг її виробництва – 24 % від загальної кількості виробленого в Україні торік цукру. Як і у попередньому сезоні, у трійці лідерів залишилися «Астарта» із часткою 21 % та «Укрпромінвест-Агро» із часткою 17 %.

Рис. 5.14. Найбільші виробники цукру в Україні у сезоні 2022-2023 років [34]

За даними Держстату індекси виробництва цукру (динаміка до попереднього періоду) становили: 2021 рік – 131,9 %, 2022 – 91,0 %, 2023 – 135,9 %, січень-червень 2024 року – 139,4 % (рис. 5.15). Тобто, за ці роки лише на початку війни у 2022 році обсяги виробництва до попереднього року знизилися на 9,0 %. Далі галузь відновила свої позиції.

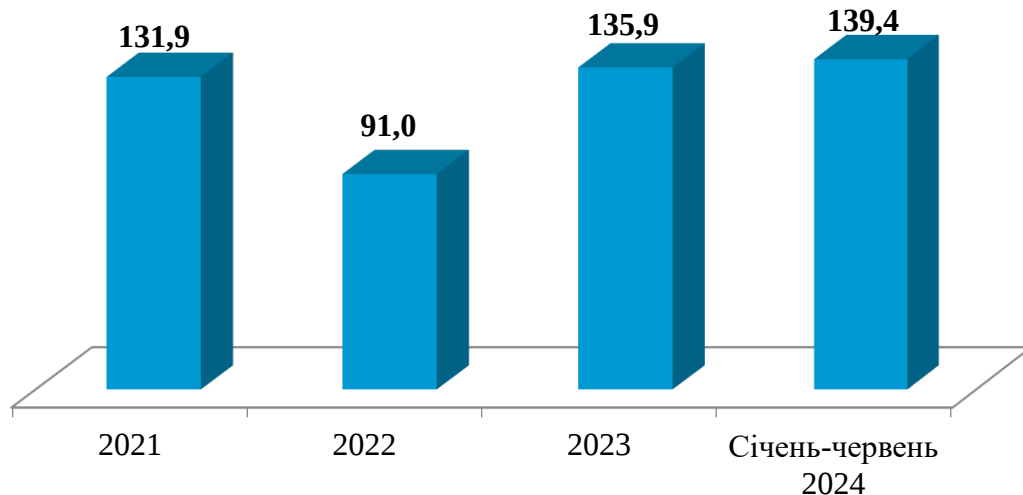

Рис. 5.15. Індеси виробництва цукру у 2021-2024 роках

Повномасштабне вторгнення кардинально змінило діяльність усіх сфер економіки, у тому числі й зовнішньоекономічну. Імпорт та експорт продукції харчової промисловості є важливим як для підтримки економіки країни, так і світового визнання українських товарів. Підприємствам потрібно усвідомлювати свої можливості й переваги та мати чіткі стратегічні позиції для ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Проблема розширення експортних можливостей та розвитку експортного потенціалу харчової промисловості України на сьогодні дуже актуальна. Її вирішення потребує системного підходу до вдосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства й вжиття комплексу організаційно-економічних, управлінських та техніко-технологічних заходів. ринку. Ефективні рішення формуються за допомогою сучасних наукових досліджень та моніторингу стану цього питання в умовах війни.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств цукрової галузі пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок, є складовою загальної діяльності та водночас має суттєву специфіку,

Імпортно-експортні позиції цукрової промисловості України досліджено на підставі інформації Державної митної служби України [16]. Для аналізу обрано дані щодо торгівлі цукром у 2021-2023 роках, а також у січні-серпні 2024 року (табл. 5.16).

За даними Державної митної служби України у 2022 році експорт цукру становив 181,02 тис. т, що в 7,1 раза більше порівняно з попереднім 2021 роком (25,53 тис. т).

Експортна виручка від цукру у 2022 році склала 139,38 млн дол. США, що в 10,1 раза більше порівняно з 2021 роком, коли виручка від експорту цукру була на рівні 13,77 млн дол. США.

**Показники імпорту та експорту цукру
у 2021-2024 роках**

Показник	Період, рік							
	2021	2022	2023	2022 до 2021, %/разів	2023 до 2022, %/разів	Січень- серпень 2023 р.	Січень- серпень 2024 р.	Зміни за пе- ріод, %/разів
ІМПОРТ								
Вага, т	163722	5171	1352	-96,8	-73,9	1071	997	-6,9
Вартість, тис. дол.США	80883	3910	2034	-95,2	-48,0	1482	1402	-5,4
ЕКСПОРТ								
Вага, т	25532	181018	516032	зб. у 7,1 р.	зб. у 2,9 раза	263024	451595	+71,7
Вартість, тис. дол.США	13767	139377	391206	зб. у 10,1 р.	зб. у 2,8 р.	209768	270253	+28,8

Водночас в Україну 2022 року завезено 5,17 тис. т цукру, що у 31,6 раза менше порівняно з показником 2021 року – 163,72 тис. т.

Вартість імпорту цукру у 2022 році становила 3,91 млн дол.США. Це в 20,7 раза менше порівняно з показником 2021 року. Для порівняння: у 2021 році імпортовано цукру на 80,89 млн дол.США.

У натуральному і грошовому виразі найбільшим експорт цукру був до наступних країн:

- Румунія – 61,28 тис. т (33,9 % від загального обсягу експорту цукру) на суму 44,25 млн дол.США (31,7 % від загальної вартості експорту цукру);
- Польща – 35,68 тис. т (19,7 %) на суму 24,58 млн дол.США (17,6%);
- Італія – 16,33 тис. т (9%) на суму 15,39 млн дол.США (11 %).

Разом зазначені країни становлять 62,6 % від обсягів експорту українського цукру у натуральному виразі та 60,3 % від вартості експорту цукру.

Найбільше імпортовано цукру з таких країн:

- Франція – 3,66 тис. тонн (70,7 % від загального обсягу імпорту цукру) на суму 2,46 млн дол.США (62,9 % від загальної вартості імпорту цукру);
- Литва – 1,02 тис. тонн (19,7 % від загального обсягу імпорту цукру) на суму 750 тис. дол.США (19,2 % від загальної вартості імпорту цукру).

Ввезення цукру із вказаних країн становить 90,4 % загального обсягу імпорту цукру та 82,1 % вартості імпортованого цукру.

У 2023 році порівняно з 2022 роком імпорт цукру скоротився майже у 4 рази – до 1,35 тис. т, тоді як експорт цього продукту суттєво, а саме у 2,9 раза, зріс до 516,03 тис. т. Валютні надходження від експорту цукру зросли порівняно з 2022 роком майже у три рази і становлять 391206 тис. дол. США.

У географічній структурі імпорту найбільша його частка за вагою у 2023 році припадає на Польщу, з якої імпортовано 43,9 % загального обсягу та Францію – 25 %. Маврикій, Угорщина та Німеччина мають відповідно частки 6,7 % та по 4,7 %. Це становить 85 % усього імпортованого цукру (табл. 5.17).

Таблиця 5.17

**Географічна структура експорту та імпорту
цукру у 2023 році**

ЕКСПОРТ		ІМПОРТ	
Основні країни-покупці	Частка у загальному обсязі (за вагою), %	Основні країни-постачальники	Частка у загальному обсязі (за вагою), %
Румунія	28,3	Польща	43,9
Італія	15,7	Франція	25,0
Болгарія	10,7	Маврикій	6,7
Угорщина	8,8	Угорщина	4,7
Польща	7,7	Німеччина	4,7
Інші	28,8	Інші	15,0

У рейтингу покупців українського цукру перша п'ятірка з відповідними частками виглядає так: Румунія – 28,3 %, Італія – 15,7 %, Болгарія – 10,7 %, Угорщина – 8,8 %, Польща – 7,7 %, що у підсумку становить 71,2 %.

Згідно з даними Державної митної служби України за січень-серпень 2024 року експортовано 451,6 тис. т цукру, що в 1,7 раза більше ніж за відповідний період 2023 року, коли експорт цього продукту знаходився на рівні 263,0 тис. т. Загальна виручка від експорту цукру за вказаний період становить 270,3 млн дол. США. Найбільше експортовано цукру у Болгарію – 71,2 тис. т, або 15,8 %, Угорщину – 57,7 тис. т, або 12,8 % та Італію – 50,9 тис. т, або 11,3 % (табл. 5.18).

Таблиця 5.18

Основні країни-покупці цукру у січні – серпні 2024 року

Країна	Вартість, тис. дол. США	Вага, тонн	Частка у загальному обсязі (за вагою), %	Середня експортна ціна, дол. США/т
Всього	270251	451592	х	598,4
Болгарія	41941	71184	15,8	589,2
Угорщина	37068	57714	12,8	642,3
Італія	32741	50879	11,3	643,5

Імпорт цукру у січні-серпні 2024 року становив 997 т, що на 6,9 % менше ніж за аналогічний період 2023 року. Вартість імпорту – 1401 тис. дол. США. Найбільше цукру за цей період надійшло з Франції (33,8 %), Румунії (29,9 %) та Польщі (17,6 %) – це понад 80 % загального обсягу (табл. 5.19).

Згідно з усіма підписаними європейськими документами на календарний 2024 рік (з 1 січня по 31 грудня) Україні дозволений експорт цукру в обсязі 262,6 тис. т, і на сьогодні встановлений обсяг до ЄС уже вивезено [36].

Щоб врегулювати експорт цукру відповідно до угоди з ЄС про безмитну і безквотну торгівлю, український уряд на прохання НАЦУ «Укрцукор» ухвалив рішення про встановлення нульової квоти на експорт цукру до ЄС, яка запрацювала з 1 червня і діятиме до кінця 2024 року.

Таблиця 5.19

**Основні країни-постачальники цукру
у січні – серпні 2024 року**

Країна	Вартість, тис. дол. США	Вага, тонн	Частка у загаль- ному обсязі (за вагою), %	Середня імпортна ціна, дол. США/т
Всього	1401	997	х	1408,0
Франція	527	337	33,8	1563,8
Румунія	308	298	29,9	1033,6
Польща	190	176	17,6	1079,5

Експорт цукру до ЄС поза встановленими квотами підлягає сплаті мита 300 євро/т, що робить таку реалізацію економічно не вигідною. Оскільки потреба українських цукровиків у експорті становить хоча б 400 тис. т, то компанії, орієнтовані раніше на ЄС, зараз шукатимуть інші ринки.

За перші чотири місяці 2024 року українські цукровиробники наростили експорт продукції до країн поза межами ЄС – Африки та Азії. Наприкінці 2023 року експорт поза межами європейського континенту охоплював одну-дві країни, а наразі Україна постачає цукор до понад 30 країн світу. Лідером серед імпортерів українського цукру, без урахування ЄС, є Камерун – до цієї країни за вісім місяців 2024 року відвантажено 18,6 тис. т продукту. Це шосте місце у рейтингу покупців українського цукру. Значні обсяги також експортуються до Лівану, Лівії, Туреччини, Ізраїлю.

Потенціал цукрової галузі зумовлюється багатьма чинниками, серед яких, окрім досягнень у аграрній сфері, чільне місце посідає модернізація цукрових заводів та поліпшення виробничих показників. До підвищення ефективності у сфері торгівлі цукром долучаються як безпосередні виробники, так і державні інституції. Зовнішньоекономічна політика цукрової галузі у складних умовах воєнного періоду орієнтована на зміцнення позицій українських цукровиків у сфері міжнародної торгівлі для збільшення надходжень валютної виручки до бюджету нашої держави.

ВИСНОВКИ

В Україні рівень продовольчої безпеки і добробут населення залежить від власного виробництва продовольства. Також забезпечення динамічного розвитку й зростання конкурентоспроможності в харчовій промисловості створює можливості та перспективи для гідного представлення нашої держави на європейській і світовій аренах.

Харчова промисловість України має всі можливості для успішного реагування на глобальні виклики, одночасно забезпечуючи потреби у продовольстві для внутрішнього ринку. Однак сучасні умови, в яких опинилась Україна, супроводжуються багатьма викликами і загрозами, спричиненими не лише внутрішніми проблемами, а й військовою агресією росії.

Комплексне дослідження рівня розвитку й узагальнення економічних проблем харчової та переробної промисловості України показало, що поряд із позитивними змінами існує ряд проблем, які потребують вирішення на різних рівнях.

Прискорення процесів інтеграції України до світової економічної, зокрема, агропродовольчої системи, в ряд першочергових завдань висуває підняття техніко-технологічного рівня харчової і переробної промисловості до вищих світових стандартів, що передбачає докорінну реконструкцію та модернізацію виробничої бази харчових підприємств, оснащення їх сучасною технікою, впровадження новітніх маловідходних, ресурсозберігаючих та екологобезпечних технологій, тобто активний інноваційний розвиток.

Для України світовий досвід інтенсивного розвитку інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника набуває особливого значення. Це сприяє підвищенню ефективності харчової промисловості, входженню до світових товарних ринків і збільшенню грошових надходжень, необхідних для оновлення матеріально-технічної бази, яка на сьогодні знаходиться в кризовому стані.

Пріоритети стратегічного розвитку харчової промисловості України повинні передбачати розробку й реалізацію державної політики, спрямованої на структурну модернізацію галузі, потужний інноваційний розвиток та сприяння становленню України як високотехнологічної держави. Для ефективного розвитку продовольчого ринку слід перш за все зосередитися на тих завданнях, які дають змогу в найближчій перспективі одержати найбільший ефект від їх впровадження.

Активізація інноваційної діяльності має бути пріоритетом як для держави, так і для бізнесу. Впровадження інновацій потребує значних грошових вкладень, однак за нинішніх умов процес інвестування відбувається недостатніми темпами, і це, зазвичай, власні кошти підприємств. Формування якісного виробничого потенціалу харчової промисловості на базі інновацій у найближчій перспективі вбачається можливим при умові поширення ресурсозберігаючих та екологобезпечних технологій, активного використання новітньої техніки, зокрема устаткування для поглибленого перероблення сировини, стимулювання поширення лізингу для пришвидшення оновлення основних засобів, ви-

явлення та підтримки тих видів інновацій, впровадження яких здатне забезпечити вітчизняним підприємствам значні конкурентні переваги. Інноваційний розвиток є рушійною силою як для харчової індустрії, так і для вітчизняної економіки в цілому.

У теперішніх умовах, коли надходження інвестицій в країну незначне, потрібно розробити механізм підтримки харчової промисловості. Сприяння держави у технічному оновленні виробничих фондів підприємств дозволить підвищити продуктивність праці і конкурентоспроможність продукції. Вагомою є участь держави у розробленні найважливіших новітніх технологій та участь вітчизняного машинобудування у випуску такого устаткування для харчової промисловості, яке дозволить забезпечити європейські стандарти і вимоги до якості українського продовольства. Це послабить високу залежність модернізації харчових і переробних підприємств від поставок імпортного устаткування.

Важливого значення набуває проблема відновлення економічних зв'язків між усіма учасниками продовольчого ринку як на вертикальному, так і на горизонтальному рівнях або ж підтримка і розширення існуючих. Форми інтеграції загальновідомі, однак під час війни можуть виникати нові, більш ефективні. Особливо актуальною є співпраця з аграрними формуваннями, оскільки саме вони забезпечують підприємства харчової промисловості сировиною і безпосередньо впливають на рівень завантаження виробничих потужностей. Менеджмент підприємств харчової промисловості повинен мати достатньо високу активність для того, щоб забезпечити постачання сировинних ресурсів як для поточних потреб, так і на перспективу.

За умов зростання глобальної конкуренції стратегічним завданням держави є створення сприятливих умов для реалізації наявного експортного потенціалу вітчизняного сектору економіки з метою збільшення обсягів поставок його продукції на зовнішній ринок та закріплення позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Відповідно отримані кошти будуть спрямовані на розвиток галузей економіки, у тому числі й на промислове виробництво харчових продуктів.

Зовнішня торгівля слугує одним із головних чинників розвитку країни, що безпосередньо впливає на її головні економічні показники. В умовах нестабільності, пов'язаних із повномасштабним вторгненням росії в Україну, введенням воєнного стану, блокуванням моря та іншими негативними факторами, важливо шукати альтернативні шляхи реалізації експорту, використовуючи всі можливі види транспорту та логістичні ланцюги постачання.

Варто зауважити, що позиції харчової промисловості на зовнішніх ринках упродовж війни мали різну динаміку. Так, початок воєнних дій у державі спричинив падіння обсягів експортних поставок майже по всіх основних видах харчових продуктів, окрім цукру, масла вершкового та сирів усіх видів. Другий рік війни характеризувався значним зростанням експорту більшої частини продуктів, які аналізуються. Експорт харчових продуктів у 2024 році відзначається різною динамікою, де наявні і значні позитивні зміни, і від'ємні показники.

На сучасному етапі харчова промисловість досить неоднорідна. Частина компаній рухаються в напрямі експорту, завоювання європейських ринків. Для них першочерговим завданням є застосування інноваційних технологій і дотримання високих стандартів якості. Однак певна частина підприємств не вважають за потрібне під час війни вкладатися у виробництво, розширювати його, не розуміючи, що це шлях у нікуди. Багато ж учасників ринку харчових продуктів переконані, що саме зараз, незважаючи на такі складні часи, потрібно проходити міжнародну сертифікацію та аудит ритейлерів – це надасть змогу якнайшвидше вийти на європейські ринки в майбутньому. Держава має підтримувати вітчизняного виробника, зокрема у питаннях сертифікації та стандартизації, що дозволить перетворити українську продукцію на більш конкурентноспроможнішу і дорожчу на експортних ринках.

Важливим орієнтиром для подальшого розвитку харчової промисловості є розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. №1190-р «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні», у якому затверджені завдання щодо досягнення цих Цілей на період до 2030 року та індикатори їх досягнення.

Зокрема Ціль 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» включає завдання, що стосуються виробництва харчових продуктів та забезпечення населення достатньою кількістю продовольства; забезпечення доступності збалансованого харчування для всіх верств населення; підвищення рівня продуктивності сільського господарства (індикатор частка капітальних інвестицій у нематеріальні активи у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у загальному обсязі капітальних інвестицій відповідного виду економічної діяльності); забезпечення створення стійких систем виробництва харчових продуктів, що сприяють збереженню екосистем та покращують якість земель та ґрунтів; сприяння глобальній продовольчій безпеці.

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року стануть підґрунтям для розроблення проектів прогностичних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Завдяки вжитим заходам і реалізованим ініціативам харчова промисловість адаптувалась до теперішніх умов, функціонує та демонструє стійкість до викликів і ризиків війни попри безпрецедентні пошкодження, втрати й руйнування. Для подальшого динамічного розвитку галузі варто зосередитися на таких завданнях, як ефективні маркетингові дослідження, збалансування попиту й пропозиції, освоєння нових видів продукції, застосування сучасної упаковки, стабільні зв'язки з виробниками сировини та ритейлерами, залучення інвестиційних ресурсів, пошук та використання нових транспортно-логістичних зв'язків усередині країни, розбудова взаємовигідного співробітництва за перспективними напрямками з країнами ЄС, опрацювання нових експортних маршрутів, подолання техніко-технологічного розриву між вітчизняним та європейським виробництвом.

Стратегічно важливим завданням слід визначити створення умов, за яких буде економічно недоцільно вивозити за межі держави сільськогосподарську сировину, а основний акцент сконцентрується на її поглибленому переробленні. Україна є одним із лідерів серед світових експортерів агропродукції. Навіть війна лиш частково вплинула на наші позиції. При цьому країна втрачає десятки мільярдів доларів через низький ступінь переробки: 80 % усього агроекспорту – сільгоспсировина. Натомість за підрахунками експертів навіть часткова переробка 30-50% цих обсягів забезпечить щорічний приріст валютної виручки на \$30 мільярдів і додаткове зростання ВВП приблизно на 5%. Поглиблена переробка характеризується не лише високою доданою вартістю, а й зменшенням обсягів транскордонних перевезень, оптимізацією логістичних маршрутів та скороченням витрат на транспортування продукції. Також це додаткові прибутки, прихід інвестицій і технологій, заміна на споживчому ринку частини готової імпоротної продукції, зменшення навантаження на транспортну систему, покращення ситуації на ринку праці. Після війни викладені аспекти також залишатимуться актуальними.

Безперервна агресія та війна, в умовах якої перебуває нині Україна, випробовують її економічну стійкість. Саме зараз необхідний чіткий підхід до економічного відновлення та зростання і розуміння як впливу війни, так і використання нових можливостей. Україна впевнено прямує до Європи й обов'язково стане повноправним партнером. На харчову промисловість у такому разі чекає багато змін – нові регламенти, нові стандарти якості, вимоги до упаковки тощо. Зараз потрібно працювати на випередження, і саме держава може допомогти в цьому. Війна, безумовно, загострила існуючі проблеми у харчовій промисловості, однак відкриває і нові можливості у створенні доданої вартості для забезпечення достатніх надходжень до бюджету держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сичевський М. П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави. Київ: Аграр. наука, 2019. 388 с.
2. Дейнеко Л. В. (ред.), Коваленко А. О., Страшинська Л. В. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів на період до 2015 року. Київ: РВПС України НАН України, 2004. 212 с. {sep2018.06.081.003}
3. Стратегічний потенціал продовольчої системи України. Сичевський М. П., Юзефович А. Е., Коваленко О. В., Куць О. І., Лузан Ю. Я. Монографія. Київ:, 2020. 162 с.
4. Варламова М. Л., Данилишина А. О. Розвиток АПК України в контексті глобальної продовольчої безпеки. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua>
5. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л. В. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2018. 158 с.
6. Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності» (КВЕД). Київ : Держспоживстандарт, 2011. 202 с.
7. Як українська промисловість долає воєнні виклики. URL: <https://rpr.org.ua/news/yak-ukrainska-promyslovist-dolaie-voienni-vyklyky/>
8. Організація виробництва на підприємствах харчової промисловості : Підручник / Т. Л. Мостенська, І. А. Бойко, І. М. Болотіна та ін. Київ. : Кондор, 2011. 723 с. URI: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/8832>
9. Як вистояли українські харчові підприємства під час війни. URL: https://businessua.com/produkti-harchuvannya/83042yak-vistoyali-ukrainski-harchovi-pidpriemstva-pid-chas-viini.html#google_vignette
10. Душак. Стан та перспективи розвитку харчової промисловості України на тлі військової агресії РФ. URI: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cea72493-e063-4faf-9577-d0069ffb4b9/content>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 28.11. 2024).
12. 20 найбільших харчових компаній України. URL: <https://dia.dp.gov.ua/20-najbilshix-xarchovix-kompanij-ukra%D1%97ni/>
13. Майорова Т. В., Крук В. В., Шевчук. Я. В. Капітальні інвестиції: сутність та проблеми реалізації в кризових умовах. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 21. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_21_4.
14. Лапін О. В., Горицька К. М. Шляхи удосконалення експортного потенціалу підприємств харчової промисловості. Ефективна економіка. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5261>
15. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Український товарний експорт: виклики в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: https://re.gov.ua/re202401/re202401_081_IshchukSO,SozanskyLY.pdf

16. Державна митна служба України. URL : <https://customs.gov.ua/> (дата звернення 28.02. 2024).

17. Українські борошномели під час війни «П». URL: <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1539344> (дата звернення 04.03. 2024).

18. Український виробник круп подвоїть виробництво продукції завдяки новим форматам співпраці. URL: <https://agrotimes.ua/article/ukrayinskyj-vyrobnyk-kруп-podvoyit-vyrobnyctvo-produkciyi-zavdyaky-novym-formatam-spiivpraci/>

19. Українські крупи: внутрішнє споживання та можливий експорт. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/765-ukrayinski-krupi-vnutrishnye-spojivannya-ta-mojliivy-eksport>

20. Експорт дешевих видів круп зріс майже вчетверо. URL : <https://agroportal.ua/news/ukraina/eksport-deshevih-vidiv-kруп-zris-mayzhe-vchetvero> (дата звернення 24.10. 2024).

21. Аналітичні дослідження роздрібних цін на продуктових ринках / Івченко В. М., Майданюк О. Е., Зіринзак О. С. та ін. Київ: НДІ «Украгропром-продуктивність», 2023. 92 с.

22. Чи буде дефіцит рису на світовому ринку та як це вплине на ціну. URL: <https://landlord.ua/news/chy-bude-defitsyt-rysu-na-svitovomu-rynku-ta-iyak-tse-vplyne-na-tsinu/>

23. Україна у цифрах, 2022. Збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2023. С. 32.

24. Хлібопекарська галузь України в умовах воєнного часу. URL: https://www.researchgate.net/publication/369525425_Hlibopekarska_galuz_Ukraini_v_umovah_voennogo_casu

25. Аналіз ринку хлібобулочних виробів в Україні. URL: https://bizmart.info/publications/publications/pub_obz/6340/

26. Корова у дворі, то і харч на столі. Як виживає молочна галузь України під час війни. *Latifundist.com*: веб-сайт. URI : <https://latifundist.com/cards/82-korova-u-dvori-to-i-harch-na-stoli-yak-vizhivaye-molochna-galuz-ukrayini-pid-chas-vijni> (дата звернення 1.03.2024).

27. Ібатуллін М. І., Артимонова І. В., Свиноус Н. І., Сіра Ю. В. Економічні аспекти функціонування ринку молока та молокопродуктів в умовах запровадження військового стану в країні./ Інноваційна економіка. № 2-3/2022. С. 5–10.

28 Молочний експорт – потужна підтримка молочної галузі. *Агробізнес. Україна*: веб-сайт. URL: <https://agrobusiness.com.ua/molochnyi-eksport> (дата звернення 1.03. 2024).

29. Augère-Granier, M.-L. The EU dairy sector: Main features, challenges and prospects. 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630345/EPRS_BRI\(2018\)630345_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630345/EPRS_BRI(2018)630345_EN.pdf). (дата звернення 1.03. 2024).

30. Карпенко В. Л. Аналіз стану розвитку молокопереробної галузі України. Вісник Хмельницького національного університету. 2020. № 5. С. 90-101.

31. Tulush, L., Hryshchenko, O., Strikhovskiy, D. Trends in the development of dairy farming and its state financial support in Ukraine. *Ekonomika APK*. 2023. Vol. 30(5). P. 33-45.

32. Експорт української соняшникової олії наблизився до рекорду. Вилучено з: <https://agroportal.ua/news/ukraina/eksport-ukrajinskoji-sonyashnikovoji-oliji-nablizivsya-do-rekordu>

33. Кернел та МХП є найбільшими експортерами соняшникової олії в 2022 році. Вилучено з: <http://shareuapotential.com/ru/BE/ukrainian-pods-maslo-exporters-2022.html>

34. Хто виробив найбільше цукру? Огляд виробництва у сезоні 2022. URL.: <https://latifundist.com/analytics/32-hto-virobiv-najbilshe-tsukru-oglyad-virobnitstva-u-sezoni-2022> (дата звернення 3.10.2024).

35. Україна виробила більше мільйона тонн цукру. URL: <http://www.ukrsugar.com/uk/post/cukrovi-zavodi-virobili-bilse-miljona-tonn-cukru?sec=novini-ukraini>

36. Цукрова галузь: топ-5 тенденцій на початку сезону. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/cukrova-galuz-top-5-tendenciy-na-pochatku-sezonu> (дата звернення 3.10.2024).

Наукове видання

Івченко Володимир Миколайович,
Зіришак Олена Степанівна,
Солошенок Алла Леонідівна,
Полонська Ольга Миколаївна

**Харчова промисловість
України:
аспекти воєнного часу**

Редактор *Г. Г. Руденко*

Комп'ютерне складання та верстання *А. Л. Солошенок*

The scientific and analytical publication presents a general description of the food industry, the main trends in the activities of food industry enterprises in wartime. The level of development of the main industries during the war, the results of foreign economic activity in the field of trade in food products and beverages. The materials presented can be used by specialists in any field of activity to analyze the main trends in the production of food products and beverages, if necessary.

Підп. до друку 25.12.24

Гарнітура Times New Roman.

Обл.- вид. арк. 3,6.

Формат 84×108 1/32.

Друк офсетний.

Наклад 300 прим.

Папір друкарський № 2.

Ум. друк. арк. 2,3.

Зам. №

Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового
комплексу Міністерства аграрної політики та продовольства України

03035, Київ-35, Солом'янська площа, 2.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 1375 від 28.05.03